

II RIIGIKOGU

6. istungjärk.

Protokoll nr. 141 (17).

1924 a.

II Riigikogu koosolek 10. oktoobril 1924 a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 91 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: haridusminister **H. B. Rahamägi**, sõjaminister **O. Amberg**, töö-
hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, koh-
tuminister **R. Gabrel**, siseminister **Th. Rõuk**,
teedeminister **K. Kark**, Tartu üli-
kooli kuraator **P. Põld**.

P ä e w a k o r d:

1. Eesti wabariigi Tartu ülikooli sea-
dus — I lugemisel.

2. Üüriseaduse muutmise ja kaotamise
seadus — I lugemisel.

3. Kaitserõugetepanemise seaduse
muutmise seadus — II lugemisel.

4. Sisewete uurimise büroo asutamise
seadus — II lugemisel.

5. Wähemusrahwuste omawalitsuse
korraldamise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõn-
nisson**, pärast abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**,
pärast sekretäär **T. Kalbus**.

Koosolek algab kell 5.10 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõn-
nisson**: Awan Riigikogu
wastuwõtmine. Pääwakord
koosoleku. Päewakord
on Riigikogu liigetele kätte saadetud.
Muudatusi päewakorra kohta teha ei
soowita, loen päewakorra sel kujul, nagu
on Riigikogu liigetele kätte saadetud, wastuwõtuks. Enne
päewakorra juurde asumist on sõna sek-
retääril teadaande korras.

2. Teadaandmine Sekretäär **J.
Wain**: Riigikogu ju-
hatusele on tulnud
siseministri esi- herra siseministri
tise kohta Riigi- poolt esitis, kus palu-
kogu liigete **J. taakse luba rkl-te
Jürna ja J. Welt'i Johannes Jürna ja Jaan
wangistamise as- Welt'i wangistamiseks.
jas.**

Esitis on saadetud koosseisu komisjoni.

3. Eesti wabariigi
Tartu ülikooli sea- Th. Pool (töer.):
dus — I lugemi- Lugupeetud Riigikogu
sel. liikmed! Härra Riig-
kogu esimees luges
läinud koosolekul üli-
kooli haawamiseks ja
alandamiseks, et
siin mõned Riigikogu
liikmed, nende seas
ka mina, Tartu üli-
kooli üksikuid alasiid
julgesid arwustada. Kui
minu mõtteid niimoodi
tõlgitsetakse, siis tuleb
igatahes selle wastu
waielda.

Ma ei eita seda suurt
tööd, mis Tartu üli-
kooli juures on tehtud
ja ei ka ülikooli juha-
tuse teeneid sel alal.
Kuid — praegu rajab
seadus kogu Tartu üli-
kooli tulewikule aluseid,
— selles organisatsioonis
on teatawad puudused.
Sellepärast loen mina
õigustatuks nende puu-
duste juures peatuda.

Mitte mahategemiseks
ei olnud minu arwustused
määratud. Ma just ümber-
pöörduvalt tahtsin tooni-
tada Tartu ülikooli kahe
teaduskonna suurt tähtsust,
ja näidata seda, et neid
teaduskondi, wõrreldes
teiste teaduskondadega,
wääriliselt ei hinnata,
et nende eest tarwilikult
ei hoolditseta. See wä-
hem hindamine awaldu-
b ühelt poolt distsipliini-
de ulatuses, kui ka õppe-
abinõude soetamises. Ma
tõin selleks rea näiteid,
wõrreldes Tartu üli-
kooli loomaarsti-teadus-
konda ja osalt ka põllu-
majandusteaduskonda
teiste teaduskondadega;
ma katsusin näidata, et
teistes teaduskondades
üksikute õppeainete
õpetamiseks palju rohkem
jõude käepärast on, kui
loomaarsti- ja põllumajandus-
teaduskonnas. Ma tõin
näiteid ja wõin weelgi
lisaks näiteid tuua. Nii
on loomaarsti-teaduskonnas
anatomia, embrioloogia
ja histoloogia koon-
datud ühe professori
alla, kuna arsti-teadus-
konnas sama ainete jaoks
kolm professorit. Sama
wõib wäita põllumajandus-
teaduskonna kohta, kus
harilikult taimeteaduse
jaoks — kõigis üli-
koolides — kaks professorit
on: üks üldise taimeteaduse
jaoks, teine eritaimeteaduse
jaoks; meil aga on see
koondatud ühe professori
kätte. Niisama ka loomakas-
watuses. Saksa õpetlane
professor Rümker, kes
hea organisaatorina
meie põllu-

majandusõpetuse alal tuntud, loeb tarvilikuks sel alal terwelt 9 professorit ja dotsenti õpetuse andjateks — meil on aga koondatud kõik jälle ühe professori ja dotsendi kätte.

Wõrdluseks Tartule weel Wiin.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **L. Raudkepp**).

Härra Riigikogu esimees leidis, et see sõrdlus ei ole kohane, sest Wiini ülikool olla warem üks parematest ülikoolidest sel alal olnud; nüüd olla aga ka siin suured kokkutõmbamised olnud. Kuid mina wõin tähendada, et minu andmed olid 1923 aastast, kus järjekult need kokkutõmbamised juba tehtud olid.

Õppetoolide arw ei ole ainult Wiinis suur, igalpool ulatab loomaarsti-teaduskonna õppejõudude arw ikkagi kunni 40-ni, wõib olla weel enam. Kui igalpool just professorite arw nii suur pole kui Wiinis, selle eest on seal kõrwaljõude oma erialadelt lektoritena ära kasutatud.

Meil oli wiimasel ajal põllumajandus-teaduskonnas suurte raskustega tegemist, kus üks erialal töötaw jõud, kes tahtis ka oma erialal edasi töötada, määrati ülikooli. Minu arwates ei tule erialal töötawate ülikooli määramist mitte hädaabinõuks lugeda, waid, vähemalt põllumajandus- ja loomaarsti-teaduskonnas, on see just wäga soowitaw, kui meie sarnase tegeliku elu lähedal seiswaid isikuid õppejõududeks saame ja neile ühtlasi wõimaluse anname oma erialal edasi töötada. Seesugused jõud jääwad tegeliku eluga ühendusesse ja nende õpetus kannab sootuks teist wilja ja on teist laadi, kui õppejõududel, keda meie oma erialast wõõrduma ja puhtakadeemilise tööga piirduma sunnime. Kuid selle kohta on minul kawatus § 75 juurde wastawat parandust teha.

Kui härra rkl. Tõnisson seda märkis, et meil loomaarsti-teaduskonnas sellepärast eriprofessuuri wähe olewat, et siin teiste teaduskondade jõudusid ära kasutakse, siis wõin mina omalt poolt seda kinnitada, et meil tähendatud teaduskonnas üldised ained küll wõrdlemisi hästi on korraldatud. Üldiste ainete õppetundide arw ja ka praktiliste tööde hulik on isegi suurem, kui teiste ülikoolide wastawates teaduskondades. Kuid erialadel, mis just loomaarstiks teewad, on tundisid hoopis vähem.

Mina arwan, et kui meie tahame loomaarste saada, siis peame just eritundide

ja eripraktika eest hoolitsema, ainult siis wõime soowitawaid tagajärgi loota.

Ei lükatud ka ümber wäiteid, et meil loomaarsti-teaduskonnas kõik mitte korras ei ole. Härra rkl. Tõnisson laskis küll oma kõnes wälja paista, et „Shipkal“ on kõik korras. Kuid ma julgeksin selle kohta siiski weel korrata neid fakte, mida ma siin juba warem esitasin. Meil on loomaarsti-teaduskonnas 7 eriprofessorit ette nähtud, nendest õppetoolidest on 3 praegu wakant. Teisel poolt on kolm õpetajat, kaks professorit ja üks dotsent wõrdlemisi wanad. Ma ei tahtnud sugugi öelda, et neid sellepärast peaks sundima lahkuma. Kuid küsimus seisab selles, pensioniseadus on wastu wõetud — kas nemad siis ise oma praeguse töö juurde weel edasi jääwad. Minu kartused, et nad siis omal algatusel ülikooli juurest lahkuwad, ja et need kohad wabaks jätawad, on wäga põhjendatud. Nende jäämiseks tekitab, minu arwates, raskusi ka weel teine asjaolu. Ma juhiksin siin lugupeetud Riigikogu liigete tähelepanu käesolewa seaduse § 57 peale. See kõlab järgmiselt: „Professorid seatakse ametisse kunni pensioniseaduses ettenähtud teenistus-aastate wõi 65 aasta wanaduse piiri kättesaamiseni, tarbekorral ka teatawaiks aastaiks.

Märkus: Haridusministril on õigus ülikooli nõukogu ettepanekul professori ametiseseadmise korras üksikul juhtumistel pikendada professori ametiaja kestwust wiie aasta wõrra“.

See tähendab, et teatud wanuseni jõudes ehk teatud aja ära teenides ülikooli õppejõud loomulikkudes oludes lahkuma peaksid ja ainult üksikutel juhustel wõidakse nende ameti kestwuse aega pikendada. Järjekult on ka selle põhjal loomulik, et nad lahkuksid. Andmete põhjal, mida mul wõimalik oli saada, on üks professor isegi 73 aastat juba wana. Minu märkuse kohta — ei ole hoolitsetud sejuures uute õppejõudude eest, toodi härra haridusministri, kui ka lugupeetud Riigikogu juhataja härra Tõnisson'i poolt wastuwäitena — sinna on kutsutud isikuid, kuid need ei ole mitte tulnud.

Mina kogusin uuesti andmeid ja wõin uuesti konstateerida fakte, et kahe õppejõu poole, kellest siin härra Tõnisson kõneles, on pööratud küll küsimisega, kas nad nõus on ülikooli juurde tulema. Kui neilt nõusolek saadi, siis kukutati nad agawalimistel läbi, üks nendest isegi kaks

korda. Kuidas sarnast fakti hindama peab, jätan ma lugupeetud Riigikogu liigete eneste otsustada. (Haridusminister H. B. Rahamägi: Ei ole õige!) Minule öeldi küll, et ühte õppejõududest taheti määrata hiljem rektori algatusel. (Haridusminister H. B. Rahamägi: Ma tean fakti, kus ülikooli teaduskond neid palus, aga nad ei võtnud pakumist vastu.) Võib olla, see oli teisel juhtumisel. Kandidaat, kellest mina kõnelesin, olin nõus küll uuesti kandideerima, kuid tingimisega, kui teda teaduskonna poolt walitakse. Ta kukutati aga jällegi läbi. Võib olla, et pärast seda tema poole uuesti kutsega pöörati. Kuid ma leian loomulikult piinliku olewat sinna minna, kus juba kahel korral läbi oli kukutatud. (Haridusminister H. B. Rahamägi: Teda ei kukutatud läbi, waid ta ise ei tulnud. K. Päts, põl.: Misonsiisselleseadusega tegemist, see on ülikooli sisetamine asi?) Rkl. härra Päts, see on sellega väga ühenduses. Mina esitasin minewal korral teatud parandused ülikooli seaduse juurde, mille wastuwõtmisel minu arwates sarnased juhtumised enam ei korduks. Mina tõin teinekord kirjeldatud faktid, näited, siis öeldi, et nad ei olla õiged, nad olla põhjendamata. Sellepärast loen mina tarwilikuks neid siin uuesti konstateerida.

Mina kordan, mina ei ole selle poolt, et loomaarsti-teaduskonda kaotada, ei ole ka ülikooli juures tehtud tööd vähendada tahtnud. Kuid mina leian ühtlasi, et meil praeguse korralduse juures need teaduskonnad, mida mina nii tähtsaks pean — loomaarsti-teaduskond ja ka põllumajandus-teaduskond — on vähema tähelepanu wääriliseks saanud, kui teised teaduskonnad.

Mina leian, kui mitte wastawaid abinõusid ei leita, siis nendel teaduskondadel väga raske on ka tulewikus end maksma panna. Kui jälgida ülikooli nõukogu kokkuseadet, siis näeme, et sinna walitakse esitajaid wõrrendis professorite arwule. Algusest peale on aga muud teaduskonnad professorite arwu poolest palju paremas seisukorras iseäranis humanistlikud harud, sest neil on hääleõigusliikude liigete arw suurem. Niisama on lugu haridusministeeriumis. Haridusministeerium tunneb väga hästi, võib olla, üksikuid humanistlikka alasid, kuid põllumajanduse

ala, ma julgen seda oletada, on temale vähem tuttaw. Sellepärast kardan ma, et ka siin neid alasid ei hinnata küllalt wääriliselt. Just täna juhtusin ma lugema ühes lehes kellegi Tartu ülikooli õppejõu kirjeldust Läti ülikooli kohta, mis kõlab järgmiselt: „Riias on ainukene kõrgem põllumajanduslik õppeasutus Lätis. Kuigi juba Wene ajal Riia politehnikumi juures põllumajandus-teaduskond oli, on siiski praegune põllumajandus-teaduskond õppejõudude suhtes sellest õige wähe pärinud. Ka asub põllumajandus-teaduskond nüüd kogumi uutes ruumides, nii et ka terve sissesead on tulnud uuesti soetada ja korraldada.“

Edasi kirjeldatakse neid ruumisid ja sisseseadeid ülikooli juures ja lõpuks lisatakse juurde: „Kibeduse tunne tekib hinge, kui wõrrelda ruumide ja sisseseade poolest mõnda meie Tartu ülikooli põllumajandus-teaduskonna laboratooriumi wastawa asutusega noore Läti ülikooli juures.“ (Haridusminister H. B. Rahamägi: Aga põllumajanduskond käib seal ka haridusministeeriumi alla.) Jah, võib olla, aga siiski näib tema seal paremini korraldatud olewat, kui meil. (J. Holberg, põl.: Põllumajanduskond on seal mitu aastat olemas.) Siin seletatakse, et põllumajandus-teaduskond Riias on oma sisseseaded endiselt teaduskonnalt pärinud. Suur osa põllumajandus-teaduskonna katsejaamadest ja sookultuuri asutustest asusid Kuuramaal Peterhofi mõisas, wiimased kursused õppisid ka seal, samuti olid ka laboratooriumid sinna koondatud. Need asusid aga Olai jaamas, kus ilmasõja ajal ägedad wõitlused käisid, nii et nad täielikult maha põlesid.

Kui ma seda mõtet algatasin, et haridusministeeriumi juurde sarnaseid erinõukogusid moodustada, eeskujul, nagu need Prantsusmaal ja Kanaadas on, siis ei ole ma tahtnud mitte sisse seada mõnda kontrolli haridusministeeriumi ega ülikooli tegewuse üle, waid ma olen läinud wälja eeldusest, et see organ oleks nõuandwaks asutuseks haridusministeeriumi juures. Tema oleks niisugune kompetentne asutus, kes aitaks haridusministrit õigeid seisukohti wõtta ja kes oma kaasabiga aitaks edasi arendada ülikooli põllumajandus-teaduskonna ja loomaarsti-teaduskonna tegewust ja teda kokkukõ-

lastada muu tegewusega agronoomilisel alal.

Mina tuletan meelde, et meil terve rida korraldusi on, kus ülikool peab kõige tihedamas ühenduses töötama teiste korraldustega, seda näiteks katsejaamade võrgu alal, kus on mõtteta luua uusi katsejaamu, waid ülikooli katsejaamad peaksid moodustama ühe lüli üldises katsejaamade võrgus. Kuj nüüd neid seletusi on jälgitud, siis selgub, et ma neid puudusi siin esitasin mitte ülikooli wäär-tuse mahakiskumiseks, ega ülikoolijõudude haawamiseks, waid selleks, et neid kõr-waldada wõidak. (J. Tõnisson, rhw.: Aga Teie märkus, et looma-arsti-teaduskond on welskeri-kool?) Kui teie minu stenogrammi jälgite, siis leiate, et mina sarnast nimetust Tartu ülikooli loomaarsti-teaduskonnale mitte ei ole andnud ega loe ennast kompetentseks sarnase andmises. Mina ütlesin nii, meil juhitakse asjatundjate poolt tähelpanu selle peale, kuj meil sarnane olukord edasi kestab, nimelt professorite ärami-nek ja õppejõudude wähendamine, siis meie wõime olukorra juurde tulla, kus meie loomaarsti-teaduskonda enam tea-duskonnaks nimetada ei saa, waid see welskerikursusele wõrdub. Seda ei ole mina mitte öelnud, et loomaarsti-teadus-kond praegu welskeritekool on.

J. Jans (sd.): Austatud Riigikogu liik-med! Läänud teisipäewasel Riigikogu koosolekul juhtisin mina tähelpanu selle peale, et arutuseallolewa ülikooli põhi-kirja järele ülikoolil autonoomia õige wäike on, et haridusminister on jäetud ülemaks otsustajaks, leidsin, et niisugune seisukord mitte otstarbekohane ei ole ja et ülikooli autonoomia peaks tõsine auto-noomia olema ja hakkasin siis põhjusi otsima, mikspärast käesolewa ülikooli põhikirja kokkuseadjad, ülikooli praegune juhatus ja haridusministeerium, õieti niisuguse põhikirja kokku on seadnud ja mida nad siis kardawad. Näitasin, et see kartus tuleb sellest, et Tartu ülikooli juu-res wõõraid õppejõude on, kes Eesti oludesse ja elusse tungida ei saa ja selle tõttu ülikooli juhtimisel niisuguseid sihte wõiwad wõtta, mis Eesti wabariigi seisukohalt mitte otstarbekohased ei ole. Suure imetusega aga loen Saksa lehest, mille toimetaja Riigikogus istub, et mina ole-wat Tartu ülikooli wäljamaalaste pro-fessorite kohta nõudnud abinõude tarwi-tusele wõtmist. Seda mina aga tõepoo-

lest teinud ei ole. (Haridusminister H. B. Rahamägi: Teie ei tahtnud neile wist hääleõigust anda.) Mina tegin järgmise ettepaneku: kui Tartu ülikooli põhikirja kokkuseadjad kardawad, et ülikooli juhtimises midagi juhtuda wõib, mis Eesti wabariigi seisuko-halt mitte wastuwõetaw ei ole, siis pa-rem jäetagu need õppejõud, kes weel meie keelt ei oska, kes meie oludega weel kohanenud ei ole, ülikooli administratiiv asjaajamise juures kõr-wale ja antagu neile ainult teadusliku töö juures kaasa-rääkimise õigus.

Ma leidsin, eriti õigusteaduskonda ar-wustades, et meil ülikooli arenemine wiie aasta jooksul tõepoolest niisuguse sihi on wõtnud, mis meie riigi seisukohalt mitte õige ei ole. Ma ei hakka kordama, mis ma juba rääkinud olen. Jään selle juurde ja leian, et õigusteaduskonnas tõepoolest inimesed õpetada ei wõi, kes rahwale wõõrad, ja kes keelt ei oska, milles leidu-wad õiguse tundmaõppimise allikad, seadused jne. Ühte tahaksin tähendada, et need, kes mulle etteheiteid on teinud, et ma kõike seda, mis õigusteaduskonnas olemas, kirjeldanud olen, ei ole sisulikult minu wastu sõna wõtnud, waid ainult minu isikut on katsunud riiwata. Muu-seas Saksa leht leiab, et ma Marx'i õpetust küllalt ei tunne ja püüab mind siis õpe-tada. Ka haridusminister on mulle ette-heite teinud. Mina isiklikult olla ka süüdi, et Tartu ülikooli õigusteaduskond nii hal-was seisukorras on. Minule olewat sinna õpetaja kohta pakutud, mina ei olewat seda aga sellepärast wastu wõtnud, et mul paremad wäljawaated olla. olnud. (Haridusminister H. B. Raha-mägi: Ma ei ole Teile ettehei-det teinud, ma ütlesin ainult, et noored jõud ei taha sinna minna. M. Martna, sd.: Jans tah-tis otsekohe rektoriks saada! J. Holberg, põl.: Sinna ta köl-baks kõige rohkem!) Mina tahan ainult märkuse teha, et see seletus mitte õige ei ole. Minule ei ole mingisugust ettepanekut tehtud. Olen täiesti waba süüst, et Tartu ülikooli õigusteaduskonna arenemise juures kahjulikult kaasa olen mõjunud ja materjaalsete huwide pärast ei ole teadust edendada aidanud. (Hari-dusminister H. B. Rahamägi: Mina isiklikult ei tea, missu-gused Teile wahekorrad üli-kooliga on olnud. Aga õigus-

teaduskonna dekaan ütles küll, et ta Teile ettepaneku on teinud, Teie seda aga wastu wõtnude ei ole, sest Teil olla teised wäljawaated.) Mina ei tahaks isiklikult enesest kõneleda, aga mind sunnitakse selleks. Minu wahekord ülikooliga on järgmine. 1919 aastal kaebas ja seletas härra Põld minule, et Tartu ülikooli õigusteaduskonda kuidagi käima ei saa panna sellepärast, et inimesi ei olla. Siis tegin mina omalt poolt talle ettepaneku, mind ülikooli stipendiaadiks wõtta, sest Wene ülikooli poolt tehti mulle omal ajal ettepanek ülikooli juurde jääda. Ma olen senniajani oodanud, et mulle selle ettepaneku peale wastus antaks. Läänud aasta kewadel jalutasin ma Tähtwepargis, seal tuli mulle ülikooli õigusteaduskonna dekaan wastu, kes oli wälja kuulutanud, et ta wannutatud adwokaadiks hakkab ning kes oli omale Tartus Rüütli tän. adwokaadi büroo awanud. Mina pidasin ta kinni ja küsisin temalt, kas siis tõesti nüüd wiimased eestlased Tartu ülikoolist ära tulewad. Nii meie rääkisime kaks-kolm minutit, mille peale tema küsis, kas ma ei tahaks Tartu ülikooli juures eradotsendina loenguid pidama hakata. Ma leidsin, et see küsimus tuli pealesunnitult, temal tuli ehk meelde, et ma 4 aastat tagasi talle küsimuse esitasin, mille peale wastus tulemata jäi. Mul oli piinlik üldse sellest asjast rääkida, mis ma talle wastasin, ei mäleta, kuid ma wastuwõtmiseks wõimalust ja huwi ei ole. Sellega oli siis jutt minu ülikooli juurde kutsumisest lõpetatud. Mina härra Maim'i ettepanekut tõsiselt ei wõtnud ja ei wõinudki wõtta. Mina arwan, et isegi sulast niiwiisi juhuslikult ei kaubelda, weel vähem siis ülikooli õppejõudu. Minu teada, on ka weel kahele teisele isikule umbes sarnasel kujul ettepanekud tehtud. Läänud teisipäewal seletas aga mulle härra rektor, et ühe isikuga, kes sarnase ümberkäimise osaliseks sai, nagu minagi, olla kirjawahetusesse astunud. See sündis pärast seda, kui awalikult oli nimesid nimetatud. Mina arwan, et sellest on küllalt sarnase asja kohta. Kuid leian lõpuks, et Tartu ülikooli juhtiwad jõud ebaõigete andmetega awalikkusesse tulema ei peaks. (Haridusminister H. B. Rahamägi: See on hea, et niisuguseid asju ära seletatakse.) Ka peaks nad

inimestega wiisakalt ümber käima õppima. Mina lugesin ajalehest härra Riigikogu esimehe kõnet, kuna kõne stenogrammi ma lugeda ei saanud, sest need olid kantseleist lugemiseks wälja antud. Härra Tõnisson on wäga kibedaid etteheiteid teinud Eesti inimestele, et nad ei taha mingisugust ohwrit Eesti ülikoolile tuua, ja kui nad midagi teewad, siis peab see ikkagi kõwasti kinni maksetud saama. (Segane wahelhüüe.) Ma pean ka selle küsimuse kohta mõne märkuse tegema. Tõepoolest, Tartu ülikooli juures on need stipendiumid, mis ülikooli õppejõududeks ette walmistajatele määrati, nii wäiksed, et nendega ainult kuidagi wiisi läbi elada saab, aga õppida ja ülikooli tööle ette walmistada selle tasu eest on wõimatu. Mina arwan, wõimatut asja aga inimestelt nõuda ei wõi. Mis puutub ülikooli õppejõudude waranduslikku seisukorda, siis ei ole see tõepoolest kuigi hiilgaw, arwesse wõttes, et ülikooli õppejõud ikkagi kõiksuguseid kulusid peawad kandma, et teaduslikkude tööde jaoks abinõusid muretseda, mille tõttu nende wäljaminek suurem on, kui teistel haritlastel. Tõepoolest, Eesti õppejõud on ülikooli juures palju raskemas seisukorras, kui näiteks wäljamaalased. Paljudele wäljamaalastele maksetakse 30% palka rohkem, kui eestlastele, peale selle maksetakse nende palk wäliswaluutas, wist naelsterlingites, ma ei tea, missuguse kursi järele. Tuleb wälja, et wäljamaalastel on wõimalik kaks korda palka rohkem saada, kui seda eestlased saawad. Niisugune palgawahe on isenesest juba haawaw, minu arwamise järele, meie Eesti õppejõududele, sest kui inimesed on ühe ülikooli juures tööl, ühesugust tööd teewad, kusjuures eestlastel tihti palju rohkem tööd, kui wäljamaalastel, sest nemad peawad oma rahwa juures mitmesuguseid kõrwalisi ülesandeid enese peale wõtma, siis neid palga poolest alamt hinnata on sündmata. Minu arwamise järele on niisugune palgawahekord mitte õiglane ja see peaks lähemal ajal kaduma. Kui nõutakse, et eestlased peawad ohwrit tooma teadusele ja oma rahwale, siis pean üttelema, et ülikooli õppejõud, eestlased, seda küllalt teewad. Eriti on need ülikooli õppejõud, eestlased, kes wanimad perekonna inimesed, hädas ja neile on see ohwritoomine küll wõimatu, kuna aga ohwrid wõiks nõuda noortelt inimestelt, kes alles oma elu hakkawad,

mitte aga neilt, kes pidanud kõiksugu ki-bedused läbi kannatama. Ma usun, wa-nematelt inimestelt ohwri nõudmine õonestab terve nende terwise ja ei luba inimestel üldse töötada. Meie ülikooli õppejõudude töökoorem on õieti suur, eriti tundub see suurena neile, kes omale ei ole veel teaduslikku kraadi suutnud omandada, kes selleks tööd peawad te-gema. Neil on kahekordne töökoorem kanda, peale igapäewase õppetöö peawad nad veel tööd tegema selleks, et oma wäitekirja walmistada, selleks materjaali koguda ja läbi töötada. Sellepolest ei ole meie ülikool Eesti soost õppejõudu-dele kuidagi wiisi wastu tulnud ja sen-nine ülikooliwalitsus on eriti etteluge-miste poolest ülikooli õppejõudusid liiati koormanud. Kui öeldakse, meie Eesti meestel ei ole veel senni teaduslikku kraadi, et ülikooli teaduslik kõrgus selle all kannatab, siis tuleb see sellest, et ini-mestel ei ole wõimalust selleks antud, see on neile üle jõu käinud oma igapäe-wase töö kõrwal veel teaduslikku kraadi omandada. Ja mina leian, et ka wälja-maalased, kes teab kui kõrge hariduse ning teadusliku ettewalmistusega Tar-tusse tulnud ei ole, waid, et neist nii mõndagi õige kõwasti arwustada wõiks.

Siis tahaksin veel ülikooli põhikirja kohta sõna wõtta, ning näidata, et ta mõnes tükis täiesti selgusetu ja wastu-wõtmatu on. Nimelt peaks andma see põhikiri ülikoolile juriidilise isiku õiguse, mida selles põhikirjas aga sugugi öeldud ei ole. See küsimus jääb täiesti lahti-seks. (Aruandja J. Jaanis: See on § 106 ette nähtud.) Wõib olla, minul on wist üks wanem eksemplaar, selles ei ole.

Siis on minu arwamise järele meie ülikool oma õppekawade poolest mõnes tükis laiali aetud ja teda wõiks teistiti or-ganiseerida. See käib eriti õigusteadus-konna kohta. See ei ole õigusteadus-kond, see ei ole kaubandusteaduskond, waid üks ebamäärane asutus ülikooli juu-res, mis täiesti ümberkorraldamist nõuab. Seal ei ole näiteks, mingisugust wahet kaubandus- ja õigusteaduskonna wahel ja üks professor loeb korruga kolme õi-gust, nimelt: gosudarstwennoe, admi-nistratiwnoe ja meshdunarodnoe prawo. Mis distsipliin see on? Kellele ta loeb ja kes seal targaks saab, seda ei tea mina mitte. Minu arwamise järel on kauban-dusteaduskond täitsa õnnetu wäljamõel-

dus, mis üliõpilastele midagi ei anna. Neid aineid, mida siin loetakse, wõiks täie õigusega kommerts-koolis õpetada. Need, kes kaubandusteaduskonna lõpeta-wad, ei tea isegi, mis hariduse nad saa-nud on. Kes kaubandusosakonna asemel kõrgemat haridust omada tahab, wõiks õigusteaduskonna kursuse läbi wõtta, siis oleks ta ikkagi ümmarguse hariduse saa-nud. Kaubandusasja wõiks ta kursustel juurde õppida.

Leian veel, et ka keeleteaduskonda wõiks wähendada ja ka mõnes teises teaduskonnas ei pruugiks sugugi nii palju neid õppeaineid läbi wõtta. Üksik-asjalised parandused selle kohta teen siis, kui arutamisele tuleb ülikooli õppe-kohtade nimekiri.

Siin on ülikooli põhikirjas veel mõned puudused. Seal, kui ma ei eksi, on ette nähtud ülikooli kohus ja § 91-ses öeldakse selle kohta: ülikooli akadeemilise kohtu kompetentsi määrab ära ülikooli nõu-kogu. Tähendab, et ülikooli nõukogule on antud täielik seadusandlik õigus krimi-naalalal. Mina leian, et niisugust wõi-mupiiri ülikooliwalitsusele ei wõi mitte anda ja ei ole selle järele mingisugust wa-jadust, et ülikoolil akadeemiline kohus peaks olema. See on alale jäänud sellest ajast, kus meil täiesti seisuslik ülikool oli, ning kus meie Balti mõisnikud harilikku-de kohtute alla oma ülikoolis õppi-waid poegi saata ei tahtnud. (Haridusminister H. B. Rahamägi: See on ainult ülikooli distsipliini kohta.)

Siis peab veel kindlaks määratama üliõpilaste seltside seisukoht. Ülikool registreerib neid, kuid kas nad juriidilised isikud on wõi mitte, see ei ole kindel, nähtawasti ei ole nad seda mitte. Nii-sugusel kujul, nagu nad praegu olemas, neil mingisugust olemise moodust ei ole.

Siis leian veel, et ülikoolis on liig palju igasuguseid wõimkondi. Seal on ülikooliwalitsus, rektor, ülikooli nõukogu, walimiskogu, majandusosakonna juhataja, üliõpilaskond jne. Kõigi nende kompetentsid ei ole üksteise wastu kindlaks määratud. Mina leian, et see annab iga-sugustele hõõrumistele ja tülidele pinda ülikooli oma asutuste wahel. Kui meil mingisugune seadus antakse, siis peab tema ka korralikult wälja töötatud olema, ja mitte niiviisi, nagu meil senni tehtud, et antakse seadus ja jäetakse küsimused lahtiseks. Kord peaks ometi nii kaugele saadama, et need, kes seaduse annawad,

sedawõrd asjasse tungiwad, et oskawad täielikult seda normeerida, mis normeerimise alla kuulub.

Eriti ei leia mina, nagu siin juba rki. Raudkepp toonitas, et majandusülem otse hädasti tarwilik oleks ülikooli korraldustes. Mul on andmed, et praegune majandusosakond, eriti tema juhataja, hõõrumisi sünnitab Tartu ülikoolis ja et seal majandusasi korratuses on. Remonte tehakse ilma igasuguse korrata, mida wõib tõendada ka riigikontrolöör. Päril anekdoodilisi asju juhtub seal. Näiteks tuleb majandusülem ülikooli korterisse, mis on eelmisel aastal remonteeritud, temale ei meeldi korteri sissesead, ta laseb uue remondi ette wõtta, ei kõlba ahjud, ei ukse. Uksed wõetakse maha ja wiiakse ülikooli õppejõudude korterisse. Mis majandusosakonna juhatajale ei kõlba, wiiakse ülikooli õppejõududele. Niiwiisi on need wahekorrad seal ülikoolis. (K. Kornel, rhw.: Ega see siis anekdoot ei ole. — J. Tõnisson, rhw.: See maja oli remonteerimata, kust need ukseid wiidi ja need ukseid olid wäga head.) Ja mikspärast siis wiiakse ühe maja ukseid teise majja? See asi oli ülikooli nõukogus arutamisel ja ei ole mitte mingisugune anekdoot. (J. Tõnisson, rhw.: Täiesti põhjendamata.) Ma leian, et ülikooli põhikirjast tuleb maha kustutada majandusosakonna juhataja amet, kuna teda tarwis mitte ei ole. Muud parandused teen ma wastawalt II lugemise juures.

Tartu ülikooli kuraator **P. Põld**: Lugupeetud rahwasaadikud! Kui ma siin sõna wõtan, siis selleks, et mõnda tähtsat asja põhimõttelikult seletada, mõnda wäikest küsimust selgitada ja mõnda fakti õiendada, mis siin ette on toodud. Kõikidesse üksikasjadesse mina minna ei saa, see wõtaks liiga palju aega, ja on juba selgitatud küsimusi, mis ülikooli korraldusse puutuwad, kõige mitmekülgselt.

Meie oleme omale ülikooli ideaaliks üles seadnud Eesti ülikooli. Kui meie selle mõtte üles wõtsime, siis ütlesime otsekohe, et selle asjaga peab kannatama, see asi peab orgaaniliselt kaswama, meie peame talle põhja panema nõnda, et kindlustus oleks, et sellest Eesti ülikool wälja areneb mitte kahe, kolme, wiie aasta jooksul, waid kümne, kaheteistkümne, kahekümnewiie aasta jooksul. Wähemalt olen mina seda nõnda öelnud. Meie oleme

katsunud kinni hoida kindlasti nendest alustest, kinni hoida teatawat sihtjoont, ja just sellepärast, et terwes organisatsioonis teatud järjekindlus walmiks ja mitte mingisugused wõnkumised ja kaldumised ühele ehk teisele poole, segadust ei teeks, seda enam, et meil mingisugust juriidilist kindlat alust senni ajani ei ole olnud. Endised seadused olid ära iganenud ja meie ülikooli korraldus oli lahkumine nendest seadustest, mis Tartu ülikooli kohta enne maksid, kus ei olnud mingisuguseid Eesti õppetoole ette nähtud. Juba sellega, et siin määrati kuraator ametisse, tekkis suur lahkumine endistest seadustest. Nimelt oli Kerenski seadusega 1. juulist 1917 a. see asutus igalpool ära kaotatud ja olid ülikoolile kõige suuremad wabadused seega antud.

Meie, kes ülikooli korraldanud, oleme seisnud raske probleemi ees, luua kõrgem õppeasutus, milles üliõpilane tõesti õpida wõiks, mis teaduse sihis teda edasi wiiks, teiselt poolt luua Eesti kõrgem õppeasutus. Tee on walitud sarnane, millele pärast meid on asunud ülikooli korraldamisel lätlaste ja leedulaste ja millest ka nemad ei ole mööda pääsenud. Oleks wõimalus olnud teist teed minna, kohe täieliku teaduse peale rohkem rõhku panna, nagu soomlaste seda Turu ülikoolis teewad, kes ütlewad, et nad panewad ametisse ainult kõige kompetentsemaid mehi ja kus sellepärast praegu matemaatika ja loodusteaduskonnas üksikuid õppetoole olemas, mida nad järk-järgult täiendawad, et 30—40 aasta jooksul täielikku ülikooli saada. Neil on see wõimalik, sest Helsingi ülikool töötab ja ei ole mingisugust tarwidust nagu meil kiiresti üht hädabinõu luua, mis kisendawat tarwidust kõrgema hariduse järele rahuldaks. Meie oleksime wõinud ka ainult oma mehi õpetajaiks panna. Kuid meie oleme pidanud siis sarnast teed käies, oma nõudmised õige madalale kruwima. Pean aga ütleva, et ka selgi tingimisel ei oleks meil Eesti mehi küllalt olnud. Kui meie seda küsimust kaalusime, siis hakkasin mõtlema, kes seal kõlbaksid asja juurde; waatasin ka, keda wõiks keskkoolide õpetajatest selleks tarwitada. Mina oleks pidanud ka keskkoolid tühjaks tegema nendest wähestest Eesti õppejõududest, kes seal tol korral olid. Tuli aga arwastada ka keskkooli arenemistarwidusi. Edasi pidi sellega rehkendama, et üliõpilane, kes ülikooli tuleb, nõuda wõib, et tema ka

ülikoolist midagi saab, et teda tõesti teadusesse juhitaakse ja et professor mitte niisugusesse seisukorda ei satuks, et wanem üliõpilane öelda võiks, „professor reprodutseerib nii ja niisugust õpperaamatut, mida mina olen ammu ise lugenud.“ Kui professor üht või teist väidet üles seab, siis on see küll täiesti võimalik, et üliõpilane teda arwustab, sest üliõpilane on ju inimene, kes iseseiswalt peab töötama. Kuid temal peab ikkagi tunne olema, et professor oma asja tunneb. Teiselt poolt oli tarwidus seda silmas pidada, et meil teadus tõesti tõuseks, teaduslikku põlwe, et teadust tõsiselt õpetatakse. Mis on teaduse õpetamine? Teaduse õpetamine ei tähenda mitte seda, et loetakse mingisugune õpperaamat ette, et on mingisugune loeng, nagu harilikult arwatakse, waid kõigepealt seisab teaduse õpetamine selles, et üliõpilasi tutvustatakse teaduse praeguse seisukorraga loengus ja huwi tema wastu äratatakse ja selleks wiiakse üliõpilane tegelekult teaduse probleemidesse, teaduse meetodidesse seminaari kaudu, mida meie ülikoolis oleme püüdnud teostada ühes osas fakulteedis, mida teises osas mitte teha ei ole saadud ja õnnetuseks ka mitte juristide juures sellepärast, et üliõpilaste arwäga suur on. Meil on tähtis see, et meil ülikooli juures teaduslik waim liikuma saaks ja et üliõpilane teadusliku töö meetodidesse wiidakse ja teda õigele arenemisteele juhitaaks. Nii pea kui meie teaduslikult mõelda oskame ja oleme teaduse probleemidesse tunginud, siis oskame meie ka teadust Eesti elusse rakendada ja meil on tee käes, kuidas meie Eesti elu probleemidesse süweneme. Need on peamõtted ja seisukohad, mis tol korral sundisid seda teed käima.

Wäljamaalaste kutsumine oli selle juures paratamata ja meie kutsusime wäljamaalasi kõigepealt Soomest, aga neist on pidanud meilt mitmed juba ära minema, mitte sellepärast, et neile siin meeldinud ei oleks, waid et neid nende kodumaa wajab. Soomlastel ei ole nimelt mitte liiga ülewoolawalt kõiksugu jõudusid, nii et ka sealt palju saada ei olnud. 1919 aasta suwel olin ma 10 päewa Helsingis ja ma katsusin kõiksugu meestega kokkupuutumist leida, kõnelesin Soome ülikooli professor Erich'iga, just eriti juristide asjus, pidasime aru ja küsisin nõu.

Saatsin palju kirju laiali soomlastele, kellega mulle soowitati läbirääkimistesse

astuda, ja doktor Kallas toetas seda asja kõikipidi ja aitas mulle kaasa oma suure isikute tundmisega. Professor Erich teadis mulle kõigi kaalumiste ja otsimiste peale nimetada ainult ühte inimest ja ütles, et isegi nemad kannatada juristide puuduse all, et neil ei olla palju juriste, kes teoreetiliselt juuraga tegemist teewad ja kes seadnud juura teooria oma uurimise eesmärgiks, mis just ülikooli seisukohalt tähtis on. See ainus mees, keda mulle soowitati, ütles aga mulle ka ära. Siis katsusin mina professor Bergman'i kaudu Rootsist õppejõude leida, aga ka sealt ei olnud neid kedagi saada peale ühe ning meie olime sunnitud mujale minema. Pöörati paljude oma meeste poole ja ma pöörasin just nende poole, kelle kohta arwasin, et nad teaduslikult, juriidiliselt töötada wõiwad ja kellest ma uskusin ja lootsin, et ta juriidilise õppejõu kohta tarwilikule kõrgusele areneda wõib. Aga nagu teieteate, oli juristide asi nõnda, et kes paremad juristid olid, need olid kõik ametis ja on praegugi. Ka oli seisukord juriidilises fakulteedis niisugune, et meil palju juura õpilasi oli kõrgemates riigiametites, mis näitab, et siin mitte üliproduktiooniga tegemist ei olnud, waid kõige suurema puudusega. Mõned neist üliõpilastest said wõrdlemisi head palka, olid osakondade juhatajad, kes Tartus ainult eksamitel käisid, sellepärast ei mõelnudki nad selle peale, kui nad ülikooli lõpetasid, ülikooli juurde jääda püüda. Peab tähendama ka seda, et olid need mehed juba elu sees olnud, olid sõjas käinud, eluraskustest läbi käinud, ja sellepärast oli neil peaasi kuidagi ometi kord ülikooli asjad ära likwideerida, et siis juba elus tegutseda, kus nad keset kõige suuremaid kohustusi ja raskeid wõitlusi juba seisnud. Nii olime sunnitud juristidest wõtma just neid, keda meil korda läks saada, kuid kes ikkagi õppejõuks kõlbased. See ei olnud sugugi kerge. Meie pidime oma juura fakulteedi käimapanemise edasi lükkama. Kuna muud teaduskonnad tegewust alustasid 6. okt. 1919 aastal, alustas juura fakulteed tegewust jaanuarikuus 1920 aastal, ja alustas üldse, kui ma ei eksi, neljawiie mehega, sest et rohkem tolleks ajaks saada ei olnud. Järkjärgult on siis ühte ja teist juristi sinna leitud, nõnda et seal terwe selle jõudude kogumisega õige palju aega on läinud.

Mis puutub juura fakulteedi kaubandusosakonda, siis oleme siin sunnitud olnud

ka seda asja käima panema, sellepärast et omal ajal 1920 a. käisid need inimesed, kes Riia polittehnikumis olid õppinud, — neid oli 60 ümber —, ülikoolile peale, katusu tagu neile mingisuguse võimalus mursetseda kaubandus-teaduse õppimist lõpetada. Ka tuli ülikoolile ministeeriumi poolt ettepanek seda asja korraldada. See korraldus anti juristide hooleks, ja ajutiste jõududega on katsutud seda asja niihästi kui saab korraldada. On katsutud ka weel sinna jõudusid ette walmistada, mis ka osalt korda on läinud, osalt aga mitte, nõnda et seal praegusel ajal üks ja teine õppejõud wälja arenemas on. Mis sellest osakonnast peab saama, see on nüüd küsimus, mille kohta siin tõsiselt rääkida maksab, siis kui see küsimus päwakorrale tuleb. Selle kohta wõiwad ju ka mitmesugused arwamised olla. Ma puudutan siin seda küsimust ainult sellepärast, et näidata, missuguses seisukorras meie olime, ja et meie sunnitud olime wäljamaalasi kutsuma.

Meie kutsusime suurema osa neist sel ajal, kui meil sõda kõige suuremas ägeduses käimas oli, see on suwel 1919 a. Mul oli kawatsus neile tingimisi ette panna, näiteks wõtta neid kümneks aastaks ametisse, wõi kohustada neid teatud aja järele Eesti keeles ettelugemisi pidama hakata. Aga kui ma nendega rääkima hakkasin selle üle, siis, — need olid kõik wanemad härrad, — wastas mulle üks wanahärra, et tema ülepea wahest elab weel 10 aastat, tema ei tahtwat enam kohta wahetada, kui tema juba 70 aastat wana on, lastagu teda rahus surra. Nõnda oli lugu ka paljude teistega. Ja lõpuks olime meie rõõmsad, et neil inimestel sel ajal niipalju usaldust meie wastu oli, et nemad usaldasid meie juurde tulla. Sest mul oli näiteks kirjawahetus mõne mehega, kes enesele kõige hirmsamaid asju meie maast ette kujutas, nagu tuleks ta siia kõige hirmsamasse enamlaste pesasse, kus elu julge ei ole. Üks mees kirjutas isegi: „kas teie minu perekonnale, kui mind maha löödakse, garanteerite seda, et tema ennast ülewal pidada saab ja lageda taewa all elada ei pruugi“. Niisugune oli seisukord, kui meie kutsusime wäljamaalasi. Mina olen nende wäljamaalaste nimekirja läbi waadanud ja leidsin, et suurem osa nendest, kõige wähem pool osa, on kutsutud siia 1919 a., neli on 1920 a. kutsutud ja ainult mõned üksikud 1921 a. ilma tingimisteta, kuna hilisemal ajal on

hakatud neile tingimisi seadma, kas kutsuti neid teatawate aastate peale, kolme, wiie, kuue aasta peale, mille järele nad ära peawad minema, ehk siis jälle kutsuti neid tingimisega, et nad Eesti keele teatawa aja jooksul ära peawad õppima. Enamasti on asi nõnda tehtud, et neid on wiimasel ajal teatawate aastate peale kutsutud ja keele asjus ei ole mingit nõudmist üles seatud. Ja kui inimene 3—5 aasta peale kutsutud on, siis ei wõi nõuda, et tema sel ajal keele ära õpiks. See oleks liiga suur nõudmine, ja siis ei tuleks meile keegi. Minu arwamine on see, et kui siin räägitakse, et meie nendelt õppejõududelt, kes wiis aastat Tartu ülikoolis õpetanud on, peaksime nõudma, nemad hakaku tingimata Eesti keeles lugema, meie seda inimestele peale panna ei saa, kellega meie teatawal määral oleme teistsuguse lepinguga seotud. Neid õppejõudusid wäljamaalasi kutsuti tingimistel, mis walitsus oli kinnitanud ja nende tingimiste § 1. on see, et wäljamaalased kutsutakse kas teatawate aastate peale, wõi nii pikaks ajaks, kui Eesti professorid nende asemele saab; sellejuures antakse neile õigus, kas jäädawal lugeda wõõras keeles, wõi jälle seatakse kohuseks teatud aastate järele Eesti keele peale üle minna. Wanemad nendest õppejõududest on kutsutud ajal, kus tingimisi ette panna ei saadud, ja ajal, kus neile otsekohe öeldud oli, et teie wõite lugemise asjus teha kuidas soowite. Teil on õigus lugeda kas Saksa wõi Wene keeles, nii nagu see maha tehtud oli. Ja nüüd mingisuguse seadusega seda lepingut, mis tehtud, murda, oleks otsekohe ülekohus, sünnitaks meil kriisi teatawal mõõdul õppejõudude poolest. Neil lepingutel peab ometi sarnane maksuwus olema, mida seadusega ei saaks murda, sest need on eraõiguslikud lepingud ja seaduslikkudel alustel tehtud lepingud, nõnda et siin igatahes kõik need tunneks ennast petetud olewat selle läbi, kui neile niisugune sundus peale pannakse. Meil on ju neist, kes meile wõõrsilt on tulnud, mõned juba Eesti keeles lugema hakanud. Paljud ei wõta aga tõesti seda wae-waks, ja see on ju täitsa arusaadaw, sest nende hulgas, kes wõõrad on, on ka wanemaid inimesi. Üks 50, 60 aastane inimene aga ei õpi wõõrast keelt enam nõnda hästi, et tema selles keeles saaks üliõpilastele nõnda kõneleda, et nemad mitte naerma ei hakkaks. On küll nooremaid

inimesi, kellel on and wõõra keele peale, ja kes õpiwad keele kahe kolme aastaga ära. Aga seal nende kõrwal on jälle teisi, kes ka tunde on wõtnud ja kursustel käinud, aga tagajärgi sellest ometi ei ole. Seda on ju kooliski tähele pandud, et wõõra keele õppimine on asi, mis otsekohe laste wahel teatud wahe sünnitab, ja mis siis ka kooli korraldusel tunnustatud differentseerimise aluseks on. Muidugi maksab see ka professorite kohta, sest igal inimesel ei ole wõõra keele õppimise andi antud. Et nüüd wõõrad kõik Eesti keelt ei omanda ja Eesti keeles ei taha lugema hakata, sellest ei saa weel järeldada, et nemad nüüd kuidagi meie Eesti wabariigi vastu waenulikud on, ja et nemad meie Eesti wabariigist ei hooli. Siin on näiteks rkl. Jans toonud ette professor Trutrjumow'i asja, kes kirjutas „Grashdanskoe prawo“, kus tema Eesti riigist midagi ei kõnelewat. See „Grashdanskoe prawo“ aga ei ole kirjutatud mitte ainult Eesti üliõpilaste jaoks, waid ka Läti ja Leedu üliõpilastele. Tema on selle kirjutanud nende maade jaoks ja püüdis seda ka kaugemale laiali laotada. Tema pakkus ülikoolile seda raamatut ja soowis laenu selleks saada. Meie ütleme, et meil niisuguseks eraasjaks raha ei ole. Kui tema siis ennast professor „Jurjewskawo uniwersiteta“ nimetas, siis, niipalju kui mina seda inimest tunnen, pean seda asja lapsuseks. (M. Martna, sd.: Kas see „lapsus“ on siin Eesti keeles?) See lapsus on ladinakeeles mõeldud. Oldakse tema lugemisega rahul ja tuntakse teda ka Tallinas, sest tema on olnud siin juriidilise nõuandjana tegew ja mina ei ole kuulnud tema kohta midagi sarnast, mis tema vastu selle poolest kõneleb. Tema on Eesti alam ja nähtawasti on tema teataw määral end solidaarseks tundnud eestlastega, kui ta ennast Eesti wabariigi alamaks wõtnud. Pealegi kui tahetakse ühe õpperaamatu järele otsustada ja sellest mingit õnnetust leitakse, kui teatawas õpperaamatus mõned asjad puuduwad, siis tahaksin mina öelda, et siin täitsa walesti asja on hinnatud. Ega üliõpilaste kaswatamine ega teadmine ei olene õpperaamatust. Meie kaswatame wanemaid õpilasi juba koolis kriitiliseks vaatlemiseks, et üliõpilane asju arwustawalt vastu wõtaks ja ta peab ka asju arwustawalt vastu wõtma, kui tema arwustama

on õppinud, siis oskab tema kõike hinnata, kuidas tarwis on.

Mis puutub aga Eesti asjadesse, eriti juura alal, siis antaks meil ka selle kohta tarwilikka teadmisi ja ei ole sugugi imes-tada selle üle, kui professor Csekey Eestisse tuli ja warsti ühes üldise administratiiwõigusega loenguid pidama hakkas ka eraldi Eesti administratiiwõiguse üle. Mina saan sellest asjast wäga hästi aru. Tema on administratiiwõiguse alal töötanud. Esimesel semestril luges ta üldist administratiiwõigust ja siis järgnewal poolaastal seda edasi ja peale selle alles tuli tema Eesti küsimuste juurde, millega temal senni juba küllalt aega oli tutwuneda. Ma arwan, et üks professor, kes riigi administratiiwõigustega ja põhimõtetega tuttaw on, need asjad, mis temal täiendawalt tarwis ühe poole- wõi kolmweerand aastaga tõesti läbi wõib mõelda ja neist asjadest wõib nõnda aru saada, et tema ometi mingit rumalust ei hakka üliõpilastele kõnelema, waid selged printsiibid esile toob.

See professor, kes meile tulnud, on küll noor mees, ta aga on priwaatdotsent olnud, ja on olnud juriidilise akadeemia professor, teda on kodumaalt heade soowitustega siia saadetud ja tema teosed, mis ta awaldanud, on läbikaalumisele tulnud ja nende järele selgus, et see inimene kwalifitseeritud on. Õpib praegu ka Eesti keelt.

Mida mina aga siin iseäranis rõhutada tahan on see, et meie ilma nende wõõrasteta mitte läbi ei saa. Nad on meile tarwilikud sellepärast, et meil ei ole oma inimesi asemele panna ja neid oma inimesi ei saa nii kergelt, nagu hari-likult arwatakse. Küsitakse, miks ei ole juriste, miks ei ole loomaarste selleks ette walmistatud. Siin tahaksin mina selle peale tähelpanu pöörata, et juristid, kes lõpetasid, need läksid esimestel aastatel kõik ametisse, ja kes mitte ametisse ei astunud, sellel oli meeldiw perspektiiv wannutatud adwokaadiks saada, kus tol ajal wõis 30, 40 kunni 50.000 kuus sisse wõtta, kui sa aga wähegi korralik mees olid ja oma asju tõesti täpselt ajasid ning oma klientidega õieti oskasid ümber käia. Mis häda oli siis neil inimestel ülikooli juurde tulla, kes olid elus harjunud teise mõõduga elama, kui ülikooli stipendiaat kõigest 7.500 marka saab, sest ei saa juristidele-stipendiaatidele rohkem maksta, kui ülikoolis dotsendid saawad, ei saa nende

kohta mitte isesugust määrust teha, et neid rahaga kuidagi juurde tõmmata. Mina ütlen, et kui meie kedagi rahaga teaduse juurde oleksime tõmbanud, siis oleks see kõige õnnetum teadusemees. Teadusemees peab kutset enesetundma ja sellepärast tahaksin mina, et meie oma koolid nõnda korraldame, et inimesed rohkem oma kutset sisemiselt leiaksid ja heameelega tööd teevad, aga mitte ohates. (M. Martna, sd.: Tähendab, need esimest liiki mehed ei tunne enesel kutset olewat.) Jah, just seda oli näha, et neil teaduslikku kutset ei ole. Seda küsimust on hõõrutud ühtelugu ja ta ei taha ega taha paraneda. Wiimasel ajal, kus juriste on rohkem olnud, kes Eesti ülikoolis õppimist alganud ja seal ka lõpetanud, on meil aga juba kolm stipendiaati olemas ja neid võib veel juurde tulla ja meie loodame neist kõige paremat saada. Sellepärast peame rehkendama, et meil stipendiaatide instituuti hoopis suuremate summadega toetataks, nagu meie seda ka juba mitmel korral oma eelarve arutamisel oleme tähendanud; sest see on meile üks tulewikuküsimus. Stipendiaate ei ole meil seega siis mitte kerge olnud sinna võtta ja peale selle ei ole iga mees sinna sünnis. Peab nimelt veel seda silmas pidama, et selleks tarwis on mitte ainult palju tahtmist, waid ka annet ja tarwis on selleks ka aega. Üks inimene, kes ülikooli on lõpetanud, ei saa kohe kateedrisse minna, sest temal peaks ülikooli lõpetamise järele kõigepealt suur äratundmine tulema, et tema veel mitte midagi ei tea. Kui temal seda ei ole tekkinud oma teaduse kohta, siis on tema halvasti oma karjeeri alganud, sest sellega peab iga tulewane professor peale hakkama, et tema leiab, et tal on põhjatu palju probleemidega tegemist, see on tähtis, kuhu peab wiima teataval määral ka juba kool — keskkool. Ma ütlen siis, et õppejõu ettevalmistuseks on tarwis annet, tarwis kalduwust kandidaatide juures ja tarwis on aega. Stipendiaatide walmistamine nendel aladel, kus mitte ainult eksperimentaalsel teel ei töötata, nõuab wiis, kuus kunni seitse aastat, ja siis teie saate wast mehe, kes wähegi võib oma aja kõrgusel seista, kes teatas teaduses juba suuremal määral on orienteerinud ja teiste teaduslikku tööd võib juhtida, mitte ainult teiste õppimist kontroleerida ehk selle järele walwata, mida teine on raamatust pähe õppinud.

Edasi on tulnud veel seda kaaluda, et kui meie paneme õppetooli andetutega kinni, siis on tema 30-neks aastaks kinni, ja kangutage siis mees wälja, kui tema 30 aastat seal võib olla ja kui ta muidu korralik inimene on ja midagi kaelakohtulikku korda ei saada. Ülikoolis walitakse ju üldiselt mehed kõige terawama kriitikaga ja lastakse nad kõige tihedamatest sõeltest läbi. (J. Jans, sd.: Mitte alati!) See tähendab, meie oleme sunnitud olnud mõnikord nõudmisi kergemalt wõtma, kuid noorte kohta seame meie alati teistsugu nõudmised üles, sest meie tahame siin ikkagi edasi saada. Nii ei ole meil stipendiaate-juriste olnud, nüüd on küll mõned juba saadud, kellest midagi loota võib. Samane lugu on olnud ka loomaarsti-teaduskonnaga. Loomaarsti-teaduskond töötas alguses Läti õppejõudude abil, kes seal lugesid, aga need läksid Lätti ja löid sellega meie õppejõudude ridadesse suure augu sisse. Kõigekandwamate hulgast paar õppejõudu on lahkunud surma läbi. Meie oleme asemele saanud kaunis tublisid jõudusid, nii et mina pean ütleva, et meie weterinäär-teaduskond minu arwates ometi rahuloldawas seisukorras on. Aga ka seal on lugu sarnane olnud, et pole stipendiaatisid olnud. Meie lõime küll rohkem dotsenduurisid sinna teaduskonda just sellepärast, et oleks kohte noorte õppejõudude jaoks olemas, kus nemad wanevate õppejõudude kõrwal wõiksid praktiseerida. Seal on ka kõiksugu assistendi kohte, aga assistenta, kes ülikooli lõpetanud, nendel kohtadel mõnda aega ei olnud. Alles 1922 a. ilmusid esimesed assistendid-loomaarstid, senni ajani olid aga kõik kohad üliõpilaste käes. Niisamuti ei ole olnud põllumajanduse alal ühtegi assistenti saada, kes ülikooli oleks lõpetanud, kuna nad enne juba kõik ära kistakse awalikule tegewusele. Ma olen otse imestades küsinud — mis asi see on, — et põllumajandus-teaduskond töötab juba nii kaua, aga ometi on ainult wähesed üksikud, kes sel alal ülikooli lõpetawad. See ei ole aga imestamiswääriline, sest et näiteks öeldakse, et põllutööministeerium on 50—60 üliõpilast juba ametisse wõtnud. Need istuwad nüüd Tallinnas ja on oma lõpetamise edasi lükanud, sest nad saawad kõrgemat palka, kui neil, võib olla hiljem, kui nad ülikoolist wälja tulewad, wõimalik on saada. Nad on küll üliõpilaste nimekirjas, aga nad ei

mõtlegi esialgul lõpetamise peale. Nagu põllumajandus-teaduskonnas, nii on lugu ka veterinaär-teaduskonnas. Üksikud isikud, kes loomaarstina ülikooli on lõpetanud, on kohe ametisse wiidud, sest on ju teada, et loomaarstide kohta on suur nõudmine ja et meil neile palju tühje kohte on; samuti on neil kohtadel ka wäljamaalasi, millepärast wäga wähesed hurwitatud on assistendiks saamisest. Wiimasel ajal on siiski leidunud paar meest, kes stipendiaatideks kõlbawad. Ülikooli nõukogu on stipendiaatide küsimuses ikka jaatawal seisukohal olnud, et neid tuleks wäljamaale saata. Aga wäljamaale saatmine on mõningatel põhjustel raske. See ei ole ka mitte igal juhutamisel kohe tarwilik. Meie veterinaär asutustes, ja neis teiste fakulteetide asutustes, kus assistentide kohad on, wõib ka kodumaal edasi õppida. Assistentideks walitakse noored inimesed teatawa aja peale just selleks, et nad peawad näitama, mis nad teaduslikus töös wõiwad ja pärast ruumi annawad teistele, kes ka endid tahawad täiendada. Need kohad on meil seega ühtlasi ka teadusliku ettewalmistamise kohtadeks; sest sellel kohal olles on assistent professori abiline ja tal on kõige paremad wõimalused oma alaga põhjalikult tutvuneda. Selles mõttes ei ole siis ka stipendiaatide küsimus seal, kus assistenta on, sarnasel kujul esinenud, nagu mõnes teises teaduskonnas, kus neid ei ole. Wiimasel ajal on aga küsimus üles tõusnud paar meest loomaarsti-teaduskonnast wäljamaale saata. Ühe kohta neist jäi saatmine esialgu katki, just sellepärast, et wälisrahaga takistus oli, mis aga wist lahenduwad lähemal päewil, teise kohta jäi küsimus lahtiseks samal põhjusel, kuid fakulteet arwas, et tulgu tema esialgu fakulteeti assistendi kohale tööle, küll siis, kui asi selgub, ka raha poolest wõime teda kaugemale saata. Nii ei ole see küsimus veel sugugi lõpulikult ära otsustatud, waid praeguses seisukorras on tehtud seda, mis on saadud ja wõidud. Ma juhin siinjuures selle peale tähelpanu, et meil on tarwitada kõigest 10—12 stipendiumi, mitte rohkem, mis on aga tulnud tarwitada neil kohtadel, kus ei ole assistentide kohte, nagu näiteks filosoofia ja õigus-teaduskonnas. Osalt on ka mõned matemaatika-loodusteaduskonna kateedrid ja mõned põllumajandus-teaduskonna kateedrid wakantsed, ja ka neid silmas peet-

tud. Nende peale on stipendiumid kõik ära tarwitatud. Meie oleme siamaani hädawaewalt sellega läbi ajanud, mis meie saanud oleme, kuid wiimasel ajal oleme kindlamalt nõudma hakanud sellele lisa. Ma tahaksin sellega öelda, et see küsimus meil õige terawaks läheb ja et siin on tehtud, mis on wõidud, ega ole seda asja mitte wõetud hooletul wiisil, mitte küllalt hinnates ühe wõi teise fakulteedi wäärtust. Meie oleme siinjuures püüdnud aidata peale selle ka neid õppejõude, kes tööle hakanud, kuid kel veel täielik teaduslik kwalifikatsioon puudub. Möödunud aastal on wäljamaale saadetud matemaatika-loodusteaduskonna fakulteedit professor Piiper ja dotsent Jaakson, selleks, et nad wõiksid oma doktorikirju walmistada; sellessamas mõttes on ka wäljamaale saadetud professor Maim. Wäljamaal on neil parem oma doktorikirju walmistada, mida alalise töö juures Tartus mitte teha ei saa. Mina olen olnud just sellepärast, eriti professor Maim'i wäljamaale saatmise poolt, et juura teaduskond saaks omale kord ka Eesti õppejõu, kelle kohta wõiks öelda, et tema tarwilikul määral kwalifitseeritud ja omas aines kompetentne oleks, sest mida kaugemale, seda raskem on teaduskonda nii kaugemale aidata, et tema sennised eestisoost õpetajad veel tarwiliku kwalifikatsiooni omandaksid. Sellest, et nüüd mõneks ajaks mõni loeng seal vähemaks jääb, ei ole veel suuremat hädaohtu, aga kui meie tahame oma teaduskondi edaspidi täiendada ja kõrgemale järjele tõsta, siis peawad need inimesed, kes seal õpetawad, wabamad olema sarnasest teaduslikust tööst, mis otse nende kwalifikatsiooni täiendamiseks tarwis on.

Edasi tahtsin mina ühe asja peale tähelpanu juhtida, mille peale härra riigiwolinik Pool siin tähendas, nimelt, et meil olewat nüüd õppekawade suhtes eriti halb järg põllumajandus-teaduskonnas ja loomaarsti-teaduskonnas. Ma ei tea mitte, mille järele härra Pool oma andmed tõi, aga meil ei ole õppekawadid ülepea põhikirjas ette nähtud ja neid ei saa ka põhikirjas esitada. Seda ei tehta ka kuskil mujal ilmas, et põhikirjas oleks ette nähtud kateedrid ühes sellega, mis nende all õpetatakse. Tähtis on ju Riigikogus kindlaks teha, mis aladel ja missuguste õppekohtade abil tahetakse õpetust anda. Kuidas aga sisuliselt üksiku kateedri töö kujuneb, see jääb teadus-

konna määrata. Niisamuti peab wõima, kui tahetakse — meie põhikirjas on see wõimalus ette nähtud, ka üksikute ainete jaotust kateedrite wahel ja nende nimetusi muuta ilma sellekohase seaduseta. Ainult uusi professuurisid ei tohita juurde soetada, waid peab nendes piirides talitama, mis seaduses ette nähtud. Mis nüüd härra Pool ette tõi, et meil põllumajandus-teaduskond ja loomaarsti-teaduskond on wäga puudulikku seisukorda jäetud õppekohtade arwu poolest, tahaksin ma siin sellele wastu waielda. Ma ei wõta siinjuures mitte wõrdluseks Wiini ülikooli, kuid ma wõtan wõrdlusi sealt, kus nad meie oludele kõige enam wastawamad on. Meie põllumajandus-teaduskonna kohta wõiksin mina ette tuua wõrdluseks Alnarpi põllumajanduse ja meierei instituudi Rootsis, mis on Rootsi riigi õppeasutus ja on asutatud 1862 a., millel päris hea kuulsus on. Seal on põllumajanduse kõrgem kool, meierei ja aiatöökool ja hobuserautamise kool. Ja kui meie sealseid professuure omadega wõrdleme, siis leiame, et seal õppejõudusid rohkem on ainult üldainete geoloogia, keemia, mehaanika, füüsika ja bioloogia poolest, mida meil loodus-teaduskonnas õpitakse ja hobusekaswatuse ning looma terwishoiu poolest, mida meil weterinäär-teaduskonnas kuulatakse. Wõtame need maha, siis jääb piimaasjanduse, loomakaswatuse, aiatöö ja põllumajanduse, bakterioloogia, ehitus- ja kultuuritehnika jaoks järele 6 professorit ja peale selle 10 lektorit, see tähendab, üldse 16 õppejõudu. Wõtame meie põllumajandus-teaduskonna, siis on seal 9 professuuri, 6 dotsentuuri ja 1 eriainete õpetaja. Nii et meie sellest suurest erioõppeasutusest sugugi taga ei ole. Siis waatame wõrdluseks Debretshini põllumajanduse akadeemiat Ungaris. Seal on põllumajanduse jaoks 9 professuuri ja peale selle kolm dotsenti. Edasi, kui wõtame Zürichi politehnikumi, mis õppejõudude poolest üks silmapaistwamatest, siis on seal metsaasjanduse jaoks kolm kohta, põlluasjanduse jaoks 10 professorit. Muidugi on sealne jaotus teine kui meil — põllumajanduskeemia jaoks on 2 kohta, ja kultuuritehnika jaoks — 2. Peale selle on 3 titulaarprofessorit üksikute wäiksemate õppeainete jaoks. Nii et Zürichi politehnikumis põllumajandus-teaduskonna jaoks ühes metsaosakonnaga kokku 16 õppejõudu on, nagu meilgi.

Waatame weel Kopenhaageni kuninglikku weterinäär ja põllumajanduslikku ülikooli, siis on seal küll 27 professorit, 4 dotsenti, ja 11 lektorit. Kuid üldiste asjade professorid ja dotsenta on neist 6, lektorid 2 wõi 3. Páris weterinääre on neil 9 professorit, 3 lektorit, meil professorid 7 ja dotsente 6. Piimaasjandust on Kopenhaagenis iseäranis rõhutatud, selle jaoks on 2 professorit. Maamõõt on ka wäga tähtsal kohal, õpetatakse seda eraldi, tehakse iseäralikka eksame ja selle jaoks on 1 professor ja 3 lektorit. Samuti on ka aiaasjandus rõhutatud 1 professoriga, 1 dotsendiga ja ühe lektoriga, kuna põllumajandusele 8 professorit, 2 dotsenti ja 5 lektorit jääb. Nõnda kui meie wõtame ja wõrdleme asjaolusid ja asutusi, mis wähegi meie oludele wastawad, siis leiame, et meie ei ole oma asjades sugugi hooletud olnud, waid oleme katsunud oma põllumajandus-teaduskonnale anda oma jõudu mööda. Kui weel wõtta wõrdluseks meie loomaarsti-teaduskonnale loomaarsti-teaduskonna Bernis, mis ka wäga hea õppeasutus, siis on seal 6 professorit, 2 erakorralist professorit, 2 eradotsenti ja üks lektor, ja see on kõik see kooseis.

Siis pean weel seda üttelema, et loomaarsti-teaduskond ei tarwita tõepoolest niipalju inimesi, kui inimarsti-teaduskond, sest see teadus ei ole niikaugele spetsialiseerunud. Mikspärast peaksime meie siis kunstlikult katsuma inimesi ülikooli tuua, ja teaduskonda suureks ajada, kui selleks wajaadust ei ole! Siis räägiti siin, et õppekawasid on kärbitud. Selle peale ütlen, et õppekawasid on tõepoolest kärbitud, sest need tahtsid üliõpilastele liig suure koorma peale panna, millega aga mitte leppida ei saa. Näiteks oli põllumajandus-teaduskonna õppekawasse agronoomide seltsi soovitusel kokku kogutud 45 õppeainet. Ma kiskusin karwu peast kui ma seda lugesin, sest see on ometi pedagoogiline wõimatus. Wõrdlesin Daani nõudmisi agronoomia alal, waatasin Inglise nõudmisi mitmes ülikoolis ja leidsin, et meil nõutakse niipalju, et üliõpilane peaks teadma kõik. Tuleb aga wälja nii, et ta mitte midagi ei tea, sest üliõpilane saab waewalt konspekte lugedes pealiskaudseid teadmisi koguda, kuna aga ainete suure ulatuse ja rohkuse juures temale asjasse süwenemine täiesti wõimatu on. Tähtis aga on kõige pealt,

et agronoom oma põhiainetes täiesti teadlik on. Sellepärast on tarwilik, et meie põllumajandus-teaduskonna kawa tõsist järeлкаalumist leiaks.

Edasi tahaks selle peale wastata, nagu peaksid meie põllumajandusteaduse õpetajad põhikirjas ettenähtud koosseisu juures liig palju loenguid pidama. Kui küsida, kuipalju nad loewad, siis loewad nad iga aasta sama kursuse 6 tunniga nädalas. Siin räägiti, et filosoofia teaduskonna mehed olla, kellel midagi teha pole ja arwatakse, et filosoofia teaduskond ilmaaegu liig suureks on aetud. Tahaksin tähendada siinkohal, et filosoofia teaduskonnas õppejõud loewad alles 2—3 aastaga oma ringi ja kui nende tundide arwu kokku wõtta, siis loewad seal õppejõud 3 korda rohkem, kui mõnes teises teaduskonnas. Nõnda, et seal langeb ühe mehe peale õige suur töö. Mis selle teaduskonna liigsuurusesse puutub, siis peab tähendama, et filosoofia ja matemaatika-loodusteaduskond on ülikooli teaduste aluseks, millele kõik teised teadused rajatud. Siin öeldakse, et meil vähem on tehtud põllumajanduse heaks, kui mujal, sest mujal on sarnase asja peale, nagu taimekaswatus, mitu õpetajat. Tõsi. Aga meil on ka filosoofia peal kõigest üks professor ja dotsent, kuna näiteks Leipzig'is seda ainet 17 inimest loewad. Ja kui meie nüüd wõtaks teise asja, näiteks pedagoogika, siis on Ameerikas selle jaoks terwed fakulteetid, terwed teaduskonnad olemas, meil aga üks professor. Siin wõib mõõta mitmesuguse mõõdupuuga ning igasuguseid näiteid tuua. Mina olen waadanud just Ameerika ülikoolide koosseises suhtes ja wõin öelda, et need mõnes kohas wiis kuni kuus korda suuremad on, kui meil. Et asi seal nii suur on, ega see weel mõõduandew ei ole meile. Wõiks ju weel küsida, kas põllumajanduse õppejõud meil üldiselt töötada saawad ja kas nad mitte töödega üle koormatud ei ole. Pean ütleva, niipalju kui mina põllumajanduse töökawa tunnen, ei ole keegi mees tööga üle koormatud. Edasi tuleb silmas pidada, et meie põllumajandus- kui ka loomaarsti-teaduskond ühenduses on teiste ülikooli teaduskondadega. On ju palju asju, mis meil teiste teaduskondadega ühised. Näiteks arstiteaduskonnaga, üldbakterioloogia. Üldbakterioloogia jaoks on meil professor, kes seda kõigile õpetab. Bakterioloogia on ikkagi bakte-

rioloogia, kas wõtame seal katku, tiisikuse wõi mõne loomahaiguse bakteerriad: kuidas neid kultiveeritakse, kuidas nad arenewad, on ikkagi üks ja seesama. Wälja arwata tulewad muidugi küsimused, mis eribakterioloogiasse puutuwad, loomaarstiteaduse alalt. Aga neid wõib keegi loomaarsti-teaduskonna õppejõududest mõni tund kõrwalt õpetada ja selleks ei ole tarwis eriõppejõudu ametisse panna. Samuti on lugu füsioloogiaga, ka seal ei ole tarwis igas teaduskonnas erifüsioloogi ametisse panna, kui asi erifüsioloogiasse puutub. Ehk wõtame teised ained, nagu zooologia, keemia ja botanika, neid õpitakse ka teises ülikooli teaduskonnas. Loomaarsti ja matemaatika loodusteaduskond käiwad üksteisega selles mõttes kokku ja siin õpib loomaarsti üliõpilane teises teaduskonnas seda, mida ta omast teaduskonnast ei saa. Nõnda et mina seda etteheidet neil põhjustel, mis siin ette toodud, ei saa makswaks tunnistada.

Siis toodi nagu faktina ette, et loomaarsti-teaduskonda on tahtnud 2 eestisoost jõudu pääseda, kuid neid pole sinna lastud. Selle kohta wõin tähendada, et ühe nendest walisime professoriks, panime haridusministeeriumile kinnitamiseks ette ja minu teada oli haridusministeerium walmis teda kinnitama, aga see härra ei tulnud mitte. Siis walisime ühe Eesti mehe, kes oli Kaasanis eluaeg professoriks olnud, kuid see suri enne ära, kui siia jõudis, sest kaks aastat tegid enam-lased temale takistusi kodumaale pääsemisel. See oli professor Holzman. Siis tulime jällegi endise härra juurde tagasi ja küsisime, kas tema ei tahaks end wäljast lasta ja tema ütles selle peale: „ei“. Teine asi puutub selle teise mehe kohta, kellest räägiti, et teda on kaks korda läbi kukutatud. (K. Päts, põl.: Sellest rääkis härra Pool.) Asi oli nimelt järgmine: see õppetool kuulutati wakanntseks. Kandidateisid nimetatud härra ja mõned wäljamaalased. Et see üks põhjapanew professor oli, mis terwele teaduskonnale, nii öelda, aluse anab, siis seadis teaduskond küsimuse üles: kas nimetatud isik professoriks kõlbab? Tuldi otsusele, et tema professoriks mitte ei kõlba ja waliti teine professor. Pärast tuli ülikooliwalitsus ja waidles selle wastu, miks küsimus nõnda üles seatud: oleks wõinud küsimust kaaluda, kas eestisoost kandidaat mitte dot-

sendiks ei kõlba. Teaduskond arwas, et wõiks seda asja ka teisest küljest kaaluda ning küsimus jaatawalt otsustada, kuid enne tarwis järele küsida, kas see isik dotsendi koha wastu wõtab. Ülikooli rektor kirjutas temale ning küsis: kas ta ei tahaks end lasta dotsendi koha peale walida, kuid see isik ütles ei. (Th. Pool, tõer.: Ta wõttis wastu.) Ei wõtnud. Mina tean asja paremini. Professoriks ta oleks tulnud, kuid meie ei oleks saanud tema kohta erandit teha ega teda professoriks walida sellepärast, et meil maksab niisugune põhimõte, et kedagi, kes ülikoolis enne õpetanud ei ole, professoriks ei walita, waid teda wõib walida kas dotsendiks ehk dotsendikohustetäitjaks. Oma ajal pidi „Waba Maa's“ selle kohta seletus ilmuma, kuid „Waba Maa“ arwas heaks seda osa õiendusest mitte tuua ja need kohad, mis just olulised olid, olid wälja jäetud sellepärast, et nad „Waba Maa“ kirjale wastu käisid ning seal ettetoodud faktid ümber lükkasid. See on fakt, mida wõib tõendada kirjawahetuse waral ja need kirjad, mis rektor kirjutanud, on olemas, nii et selles ei ole mingisugust kahtlust. (K. Päts, põl.: Niisugust asja wõib ikka ette tulla.)

Mis nüüd sellesse korraldusesse puutub, et põllumajanduskond haridusministeeriumi alla anti, mille läbi see teaduskond wõida raskesse seisukorda sattuda, ülikooliwalitsuses ja nõukogus, kus temal vähem asemikka, kui teistel teaduskondadel, siis tahaksin ma selle peale öelda seda, et ka näiteks juura wõib samasse seisukorda sattuda, ja weel rohkem kui põllumajandus-teaduskond, sest neid on vähem nõukogus, kui põllumajandusteadlasi, ja samuti on ka usuteaduskond wäiksem põllumajandus-teaduskonnast ja loomaarsti-teaduskonnast. Need neli teaduskonda on kõik vähemad, kui näiteks filosoofia wõi arstiteaduskond. Nii et see seisukord iseenesest põhjuseks ei tohi olla põllumajandus-teaduskonna alluwust põllutööministeeriumile nõuda.

Teine küsimus on see, kas haridusministeeriumis suudetakse põllumajandus-teaduskonda puutuwaid küsimusi küllalt otsustada. Ülikooli põhikirjas on paragrahv ette nähtud, mille järele käies põllumajanduskonda puutuwates põhiküsimustes haridusministeerium mööda ei pääse läbirääkimisi pidamast põllutöömi-

nisteeriumiga, eriti kui asi põlluteadlaste eksamitesse puutub. Mina aga arwan pealegi, et haridusministeerium wõib wäga hästi põllutöö hariduse korralduse küsimustes wastawaid asjatundjaid juurde kutsuda ja neil kui põlluteadlastel ei ole keelatud üle haridusministeeriumi läwe astuda ega seal nõuandjaks olla. Muidugi sel tingimusel, kui nad asja peale nõnda ei waata, nagu mõne aasta eest waadati, kui minu küsimise peale, kas põllutöö-koolide õpetajad ka pedagoogilist ette-walmistust wajawad, wastus tuli, et nad saawad ilma selleta läbi. Jäi mulje, nagu oleks kardetud, et neile midagi pedagoogikast wiimati külge wõib hakata. Asi on aga nõnda, et kui meie tahame kindlal alusel ja plaanikindlalt töötada, siis peame ühistel põhimõtetel oma terwele haridusele ühise korralduse looma ja see on teostatud, kui kõik õppeasutused haridusministeeriumi alla koondatakse. Siis toon ma ette ülikooli katsejaamade küsimuse, millest härra Pool siin kõneles, nagu oleks nende korraldus wõimatu, kui nad mitte põllutööministeeriumi alla ei kuulu. Wõin öelda, et meil on kokkuleppel katsejaamade juurde oma nõukogu loodud, kus on esitatud põllutööministeerium, kus on esitatud fakulteet jne. ja sellega on leitud juba moodus wivendi. Muidugi meie ei taha, et see asutus hakkaks ettekirjutusi andma ülikoolile. Ülikool peab olema iseseisew. Kuid tema soovisid ja arwamisi tahetakse tähele panna, ning ühiseid aluseid leida.

Siis kõneldi sellest, et põllumajandus-teaduskonnas olewat suured puudused ja nimetati ühte kirjutust, kus Läti ülikooli põllumajanduskonna asutustest iseäranis waimustatud oldakse. Ma pean aga ütleva, et meie oleme katsunud ka oma erisummadest, nii palju kui wõimalik, põllumajanduse asutuste peale anda, ja ei ole seega meie ülikooli sennisel walitsusel olnud tendentsi ühte teadust, mida tarwilikule kõrgusele on tarwis tõsta, kuidagi tagasi suruda. Meil on saadud ikkagi neis laboratooriumides, mis olemas, korralikult tööd teha ja neid täiendatakse niipalju, kui krediidid seda lubawad.

Härra Jans puudutas ülikooliwalitsuse majandusosakonna ärakaotamise küsimust. Kui nüüd ühelt poolt on tehtud ettepanek see osakond ära kaotada, siis järgneb teiselt poolt, et majanduslikkude asjade rajamine terwelt professorite kätte

tuleb anda. Majandusesse aga koguwad kõiksugu arwed, pakkumised, ostulepingud jne. Kui professorid peaksid neid asju hakkama korraldama, siis ei ole nende mõtted enam teadusele wabad ja nad ei saa oma ideesid jälgida hommikust õhtuni, nagu see loomulik on ja teadusele kasulik. Mina arwan, et majandusosakond just selleks loodud on, et on tahtud seda koormat, mis muidu ülikooli walitsemises professorite õlgadele langeb, kergendada, millest nemad ilma selleta mitte mööda ei pääse. Meil on seal praegu wäikseid asju nii palju ajada, nagu seda kunagi enne pole olnud. Meil on wanad majad käes, mis tahawad parandada ja kuhu tormab sisse tuhandeid üliõpilasi, kellele ruumi tuleb muretseda. Meie ülikool on kaswanud kaks korda nii suureks, kui ta enne on olnud ja seega on ka kaswanud majanduslikud raskused. Isegi korterid tuleb muretseda, mille juures jälle ühele ei meeldi üks asi, teisele teine, nagu näiteks, ühele ei meeldinud ahi, mis majanduse juhataja korterist, kuhu suuremat tarwis oli, toodi tema korterisse, kuhu tema paras ja ka walimuse poolest kohane oli. Nõnda oleme meie sattunud wäga raskesse seisukorda ja mina ei soowiks kellelegi meie majandusosakonna juhataja nahas olla, sest wäga raske on sarnases olukorras sadade inimestega tegemist teha, alates kõige wäiksemast asjast kunni kõige suuremani. On siis täitsa ekslik kõnelda, et majandusosakonda tarwis ei ole, kes natukenegi aitaks nõu anda ülikooliwalitsusele raskemate lepingute ja eelarwete läbiwaatamiseks.

Ma tahaksin oma seletused sellega lõpetada ja weel seda rõhutada, et meie ülikool on igatahes omas arenemises õigel alusel. Mina olen weendunud selles, et meie oleme liikumas Eesti ülikooli poole. Seda näitawad ka arwud: 1921 a. II poolaastal luges meil õppejõududest Eesti keeli — 49,1% ehk 53 108 isikust, 1923 a. teisel semestril oli 118 isikust neid, kes Eesti keeles loenguid pidasid, ainetate järele lugedes 56,2%; teaduskondade hääleõiguslikkudest liigetest 90 oli 47 ehk 52,2% eestlased. Praegu 1924 a. loeb 131 isikust 80 ja 61% Eesti keeles; Järk-järgult kaswab Eesti keeli peetawate loengute arw edasi, nõnda, et meie teatava aja järele jõuame sinnamaani, kus meil oma Eesti ülikool on. Praegu

on wiimane aeg ülikooli küsimust siin kõrges kohas kõne alla wõtta, sest see küsimus oleks pidanud ammu ju arutusel olema. On tarwis iseäranis, et see korraldus, mis kõneallosew põhikirja eelnõus ette on pandud, küll põhjalikule arutamisele tuleks, kuid üldiselt heakskiitmist leiaks. Muidu ei oleks see meie ülikooli arenemisele mitte kasuks ja tooks põhjalik ümberkorraldus teistel alustel meie teadusliku hariduse kujunemisesse raske wapustuse.

Juhataja **L. Raudkepp**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Pool'il.

Th. Pool (töer.): Ma ei tahaks Riigikogu aega siin mitte raisata, kuid pean siiski faktiliseks märkuseks sõna wõtma. Ma ei tea, keda härra kuraator esimese isikuna märkis, kuid teise isiku kohta, kelle suhtes tema ütles, et kahte walimist pole olnud, on mul ära kirjad teaduskonna nõukogu protokollidest. Seal seisab, et 17. okt. 1922 a. oli walimine professori kohale. Seal seati 2 kandidaati üles. Esimene waliti 6 häälega, teine, kellest siin jutt oli, sai 2 häält poolt ja 6 häält wastu. Ülikooli nõukogu ütles, et walitud professor ei wasta professori kohta üles seatud nõuetele, teda wõiks walida, nagu härra kuraator ütles, dotsendiks. (Tartu ülikooli kuraator P. Põld: Esimene waliti professoriks, sellepärast, et teaduskond ütles, ta wastab sellele, — aga teiste ei walitud, sellepärast, et ei wasta!) Teised walimised, nüüd juba dotsendi kohale olid 5. dets., ja siis sai see härra jälle 2 häält poolt ja 6 wastu. (Tartu ülikooli kuraator P. Põld: Aga seda kandidaati, kellest jutt oli, ei walitud!) Ta kukkus teistkord läbi. (K. Päts, põl.: Õelge nimed, muidu ei saa aru! M. Laarman, põl.: Wõkslid loete ette, õelge nüüd ka nimed! K. Kornel, rhw.: Asi on päris segane! M. Martna. sd.: See oli seesama härra?) Asi on päris selge: kaks korda kukkus kõne all olew isik walimistel läbi ja kui tuldi weel kolmandat korda talle ettepanekut tegema, ma leian, siis oli päris loomulik, et ta ära ütles.

Juhataja **L. Raudkepp**: Faktiliseks märkuseks on sõna härra haridusministril.

Haridusminister H. B. Rahamägi: See oleks väga hea, kui asi saaks siin selgitatud, sest Riigikogu ei saa seda muidu mitte teha. Ma mäletan väga hästi, et ülikooliwalitsus, kus mina tol korral osa wõtsin, rääkis, et ta olla pööranud selle isiku poole loomaarstiteaduskonda määramiseks, aga see ei olnud mitte walmis seda vastu wõtma. (K. Kornel, rhw.: Aga ta tahtis professoriks saada!) Aga teda ei tahetud mitte professoriks.

Juhataja L. Raudkepp: Et Riigikogu 2 tundi on töötanud, kuulutan 15-minutilise waheaaja.

Waheaeg algab kell 7.10 min.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 7.25 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp.**

Sekretäri kohal sekretäär **T. Kalbus.**

Juhataja L. Raudkepp: Riigikogu koosolek kestab edasi. Kõnelejate nimemiri on läbi. Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Jaanis: Väga lu-
gupeetud Riigikogu liikmed! Aruandjana pean konstateerima, et peaaegu kõik eelkõnelejad on kõige vähemalt puudutanud ülikooli põhikirja, niihästi tema heade kui ka puudulikkude külgede poolest. Ainult täna, teist korda sõna wõttes, käsitas rkl. härra Jans mõnda üksikut küsimust, mis otsekohe ühenduses käesolewa ülikooli põhikirjaga. Sellepärast on siis minul kui aruandjal wõrdlemisi kerge lõpusõna wõttes tähelepanu üksikute wäiksemate asjade peale juhtida, ja konstateerida, et käesolewa seaduse tarwiduse kohta kõigi Riigikogu rühmade juures üksmeel walitseb. Kõik see laseb arwata, et ülikooli seadus tarwilik on ja sel lihtsal põhjusel, et meie kõrgem kool lõpmata ilma kindla aluseta edasi tegutseda ei wõi. Siiski tahaksin ma peatada mõne üksiku eelkõneleja arwamise juures ja kõigepealt nende kõnelejate juures, kes on püüdnud käesolewa seaduse sisusse tungida. Läänud koosolekul üles astudes peatas auwäärt rkl. härra Raudkepp selle seaduse tehniliste külgede juures palju pikemalt kui teised eelkõnelejad. Härra Raudkepp tähendas, et temale selge ei olewat ülikooli nõukogu ja walitsuse wahekord, nende tegewuspiirid ei olla kindlad, ei olla ka kindel, kas nende wahekord sarnane on,

nagu see seadusandluse ja täidesaatwa organisatsiooni wahel olema peaks. Härra Raudkepp'i arwamise järele oleks otstarbekohasem täpsemalt ära tähendada, mis ühe wõi teise instantsi ülesanne on, kas ei oleks otstarbekohasem kõiki neid ühe wõi teise organisatsiooni ülesandeid ühe teatud paragrahwi alla wiia ja üles lugeda kõik need ülesanded, mis ülikooliwalitsusel ja ülikooli nõukogul seaduse järele olema peaks. Peale selle awaldas härra Raudkepp arwamist, et ülikooliwalitsuse ülesanded, mis käesolewa seaduse § 12 ette nähtud, ka ülikooli nõukogu hooleks on jäetud. Wastates alguses nende märkuste peale, tähendan, et asjaolu, kas ülikooliwalitsuse ja ülikooli nõukogu ülesannete loetlemine ühte paragrahwi koondatud wõi üksikutesse seaduse osadesse paigutatud — puht maitse asi on. Läti ülikooli põhikirjas on tõesti ülikooliwalitsuse ja ülikooli nõukogu ülesannete loetlemine koondatud ühte peatükki ja ühte paragrahwi. Seal näeme, et koguni selle loetlemise juures on nii kaugele mindud, et ära näha wõib, et nõukogu ülesandeid 29 on. Nii et härra Raudkepp'i seisukohalt wälja minnes oleks Läti ülikooli põhikiri sarnane, millisena härra Raudkepp soovib meie Tartu ülikooli põhikirja näha. See on ükski Läti ülikool. Kui meie aga wõtame teised wänemad ülikoolid, näiteks, kas Shweitsis wõi Saksamaal, wõi jälle Soome Turu ülikooli, mis umbes sama wana on kui meie ülikool, siis awanewad teised seisukohad. Turu ülikooli põhikirjas on sama lugu, ülikooli nõukogu ja -walitsuse wahekorrad ei ole kindlasti üles loetud ja ainult ühes paragrahwis ette nähtud, waid nende ülesandeid leiame üksikutes peatükkides ja paragrahwides. Soome Turu ülikooli põhikiri ütleb, et nõukogu aset konsistoorium täidab, mis ainult professoritest koos seisab. Konsistooriumi ülesanded on wastawa seaduse § 15 deklaratiivselt ära tähendatud. Niisama, kui meie oma ülikooli põhikirja jälgime ja wõrdleme seda näiteks Shweitsi Zürich'i wõrdlemisi uue põhikirjaga, mis alles 1920 a. ellu wiidud, siis näeme, et seal meie nõukogu aset täidab senat ja wiimase ülesanded on ka ainult deklaratiivselt paari lausega üles tähendatud. Wõi wõtame weel wõrdluseks mõne wanema ülikooli, kas wõi Saksamaal Göttingenis, mille eeskujuga järele osalt on toimetatud meie ülikooli põhikirja kokkuseadmisel,

siis näme, et selles põhikirjas on ainult kaks lauset, mis ära tähendavad, mis-sugused ülesanded on ülikooli senatil. Nii et selle põhjal võiksime järeldada — ühes ülikooli põhikirjas on wahekord ülikooli nõukogu ja walitsuse wahel rohkem täpselt, teistes jälle vähem täpselt ette nähtud. Sellest seisukohast välja minnes, ei ole iseäralikka põhjusi käesolewale seadusele puudulikkuse ja wähese kontsentreerimise tõttu etteheiteid teha. Härra Raudkepp tähendas ka oma märkuses muuseas selle peale, et ülikooli põhikirjas olewat weel teisi puudusi, kuid ka need puudused, mille peale tema weel tähelepanu juhtis, olid samuti puhttehnilised. Kui härra Raudkepp tähendas selle peale, et temale ei olewat selge ülikooli nõukogu ja -walitsuse wahekord ja nende tegewuspiirid ja ei olewat mitte kindel, kas nende kahe ülikooli wõimukandja organisatsiooni wahekord sarnane on, nagu seadusandluse ja wõimu täidesaatwa orgaani wahel, siis pean ma tähendama, et meie arutusel olewas seaduses on täidesaatwaks wõimuks ülikooli rektor, ja wahekord ülikooli nõukogu ja ülikooliwalitsuse wahel ei ole mitte sarnane, nagu oleks seadusandliku wõimuna Tartu ülikooli seaduses ülikooliwalitsus. Nagu ma tähendasin selgub § 15-st, et täidesaatwa wõimuna esineb ülikooli rektor, kes hoolitseb selle eest, et ülikooli seadusepärased otsused täidetakse. Ülikooli kõrgema instantsina on ette nähtud nõukogu, kes kinnitab ülikooliwalitsuse ja teaduskondade otsused ning rektori ja nõukogu liigete ettepanekud. Ja missugused on siis need otsused, mida nõukogu kinnitab? Meie leiame selle kohta seaduse üksikutes peatükkides ja üksikutes paragrahwides terve rea ülesandeid, nii et nõukogu ülesanded selgelt ära tähendatud on.

Niisama peatas härra Raudkepp majandusosakonna juures, tähendades, et § 45 ettenähtud majandusosakonna ülema walimine liig ootamatult tulewat, samuti olewat kogu majandusosakonna kompetents temale kaunis selgusetu. Selle kohta pean mina tähendama lugupeetud rkl. härra Raudkepp'ile järgmist: et tõepoolest kõik see väga selgelt ära tähendatud on, ja kui härra Raudkepp küsis, miks selle asutamisest ei ole ennem räägitud, kui § 45, siis wõin ma selle peale nii palju wastata, et iga organisatsiooni käsitlemine seaduses on oma peatüki alla wiidud ja kui seda eelpool nimetatud ei

ole, siis on ka loomulik, et igal ajal on oma koht ja oma wastaw peatükk, nii ka siin majandusosakonnaga.

Mis puutub nüüd ülikooliwalitsusesse, siis on tema ülesanded § 12 deklaratiivselt ära tähendatud, kuna üksikasjalise tegewuse alad järgmistes peatükkides ära tähendatakse. Edasi tähendab härra Raudkepp, nagu läheksid mõned paragrahwid oma mõtte poolest ühte. Seda meie öelda ei saa, kõik on selgelt üksteisest ära eraldatud. Näiteks on § 29-as öeldud, et ülikooliwalitsuse ülesanne on teaduskondade poolt wäljaantud teaduslikkude astmete kinnitamine ja teaduslikkude tööde eest autasu määramine. Üldse on ülikooliwalitsus lõpuinstants lahkarwamiste lahendamiseks dekaanide ja teaduskondade wahel, ülikooli juurde kuulwate asutuste juhatajate ametisse kinnitamine, asjaajamise korra äramääramine ülikooli kantseleis, ning ametnikkude ja teenijate ametisseeadmine ja ametistwabastamine. Need on tähtsamad ülikooliwalitsuse ülesanded, mis on tähendatud paragrahwides 35, 37, 41, 48, 50 ja teistes. Ka õppetoolide täitmise juures edendab ülikooliwalitsus tähtsat osa: nimelt tema kinnitab wabanenud professuuri kohta täitmisele asumise tähtpäewa, kinnitab ametisse määratud ja ülemääratud abiõppejõud jne. Ühe sõnaga, ülikooliwalitsus on kõigepealt kollegiaalne ülikooli jookswate asjade ajaja, ja tema funktsioon ei ulata sugugi ülikooli nõukogu funktsioonidesse.

Siis tähendas härra Raudkepp, et temale paistab kahtlasena § 15 ja 23 wahekord, kuid minule paistawad need väga selged, ja mikspärast siis seaduses ettenähtud kahe asutuse kohta, kus nende kokkukutsumise korra, otsuswõimsuse küsimuse ja otsustamise wiisid ühed ja samad, ühte ja sama peab kordama. § 14-as ja 15-as on ette nähtud nimetatud asjad ülikooliwalitsuse kohta ja kui nad samasugused on ülikooli nõukogu kohta, mis tarwis neid siis eraldi korrata. See on väga selge. Peale selle küsib rkl. Raudkepp, kas on õigus selle seaduse põhjal korduvalt professori walimist toime panna wõi mitte. Loomulikult walitakse uuesti ja weel uuesti, sest selles osas on ometi ülikooli autonoomne ja seaduse § 64 lubab ülikoolile terve aasta professorit walida, ja alles siis, kui aasta jooksul ülikooli professori walimisega hakkama ei ole saanud — jääb haridus-

ministril õigus oma äranägemise järele wabanenud professuuri kohta täita.

Lõpuks tähendas härra Raudkepp selle peale, et pidada raskusi tegema suure ja väikse pitseri küsimus, ehk nagu tema tähendas — wapi küsimus. See on niisugune väikene asi, mis iseenesest märkust ei oleks wäärinudki. Nimelt küsib härra Raudkepp, et kui ülikoolil on kaks pitserit, aga kes neid kinnitab. Muidugi Riigikogu, sest ülikoolil on sama pitser wapi mis riigilgi. Kui meie ükskord nii kaugele saame, et meie wapi küsimus Riigikogu ette jõuab, siis otsustab selle küsimuse Riigikogu ja muidugi saab seda tarwitama siis ka ülikool. Kui suur ülikooli wapp peab olema ja kas tema suurst on tarwis kinnitada, see on küsimus, mille peale kerge wastata on. Ülikool ise lahendab, muidugi wastawa seaduse põhjal, selle küsimuse.

Need sisulised märkused, mida härra Raudkepp tegi, paistawad mulle käesolewaga lahendatud olewat. Peale härra Raudkepp'i wõtsid siin sõna weel mõned teised Riigikogu liikmed, kes ühe wõi teise nähtuse peale seaduse arutamise puhul tähelpanu juhtisid. Muuseas kõneles härra Jans eelmisel pleenumi koosolekul mõtet ette tuues, et meie ülikoolil autonoomia on piiratud sellepärast, et meil wäga palju wõõramaa õppejõude on ja kui ülikoolile täit autonoomiat wõimaldada, siis on selleks üks abinõu, nimelt see, et tarwis wõtta wõõramaalastelt hääleõigus ära, seada neid lihtsateks õpetajateks ja asi on lahendatud. See on iseenesest ehk wäga kena mõte, kuid mõte, millel olulist tähtsust praegu ei saa olla, tema on ainult teoreetiline eeldus. Tekib küsimus, missugune jõud kutsub siis wäljamaa teadusmehi meie ülikooli juurde, kui neilt kaasaráakimise õigused ära wõetakse? Härra Jans tähendas weel, et see ei olla mitte hea, et neile rohkem palka maksetakse. Mina olen sellega päri, et palga küsimuses ei tohiks nii suurt wahet teha, aga kui meie ei anna neile õigusi palga suhtes, ei anna neile õigust oma häält teaduskonnas awaldada, missugune wägi ja missugune jõud siis ülikooli mehi wäljamaalt siia tõmbaks. Mina tean teiste ülikoolide põhikirju, muuseas ka Rootsi Stokholmi ülikooli põhikirja, kus on awalikult öeldud, et wäljamaalastel on wõimalik ülikooli õppetööst osa wõtta, ja kui see meil rahvuslikult seisukohalt wälja minnes tõsine küsimus

on, siis on ka meie käesolewal ülikooli seadusel oma iseäraldus, mis lõpuinstantsina näeb haridusministeeriumi ette, kus asja rahvuslikus huwides reguleerida wõib sel juhtumisel, kui professorid, wõi nõukogu liikmed, kes wäljamaalased on, peaksid sellest sihist kõrwale kalduma. Kõneledes sellest küsimusest juhtis härra Jans tähelpanu selle peale, et meie peame toimetama wõõramaa õppejõududega samuti kategooriliselt, nagu seda on toimetanud meie lõuna-naaber — Läti. Minul on käes 1923 ja 1924 aasta Läti ülikooli korraldus ja muuseas ka Läti ülikooli põhikirja, mis 1923 a. on wastu wõetud, ja kui meie Läti ülikooli põhikirja jälgime, siis leiame, et ka Lätis ülikooli nõukogul erilistel juhtumistel õigus on lubada loenguid pidada wõõrastes keeltes. Kui ma seda praktilist küsimust lähemalt selgitasin ja Läti ülikooli elule ligidalseiswa isikuga kõnelesin ja küsisin, et kas on nendel printsiip läbi wiidud, et absoluutselt ära keelatud on wõõrais keeltes ettelugemisi pidada ja kas neil sellest kasu wõi kahju on, siis wastas mulle see isik, et tema kasust ja kahjust ei tea, kuid wõõrastes keeltes igatahes lugemise keeld tegelikult läbi wiidud ei ole. Ja kui meie Läti ülikooli õppejõudude nimikirja läbi waatasime, siis tähendas tema, et „meil on palju sakslasi ja wenelasi, kes õppejõududena ülikoolis töötawad“. See on oluline seisukord niihästi Lätis kui ka meil Tartus, ja siin, nagu ülikooli esitaja kuraator härra Põld ka tähendas, ei saa meie mitte nii kategooriliselt toimetada, ja et meil korda läheks õppejõudusid sarnase toimetamise juures wäljamaalt ülikooli tööle saada. Meie ei leiaks mitte niisuguseid abinõusid, mis neid Tartu kutsuks. Seda küsimust kaaluti ka hariduskommisjonis ja tuldi otsusele, et kui meie inimeste peale teatud kohustused paneme, siis peame neile ka õigused andma ja kui neid õigusi mitte soowitawas sihis ei kasutata, siis las reguleerib seda meie keskwalitsus wõi haridusministeerium. Selleks on ka käesolewasse seadusesse wastawad paragrahwid sisse wõetud, ja millest küll paistab, nagu piiraksid nad meie ülikooli omawalitsust, kuid oluline seisukord nõuab seda ja teisiti sellest küsimusest üle ei saa.

Teist korda sõna wõttes peatas härra Jans weel üksikute küsimuste juures ülikooli põhikirja asjus, mille peale ma ilma

wastamata, kui aruandja mööda minna ei saa. Kõigepealt tähendas härra Jans seda, et terve ülikooli seadus on korratud olekus. Ma usun, ta ütles seda ärritatud meeleolus, ja et kõik selles seaduses korratu oleks, seda tema wist ka isegi enam oletama ei hakka. Tema ei ole ka ettepanekuid teinud, seda seadust kõlbmatuks tunnistada, ei ole ka ettepanekuid teinud, et see seadus tagasi lükataks. Rääkides ülikooli põhikirja korratust olekust, tähendas härra Jans selle peale, et temas on liiga palju igasuguseid wõimkondi ja tõi need ka ette. Pean tähendama, et kui ma neid oma sissejuhatawas kõnes wõrdlesin teiste wanemate ülikoolide wõimkondadega, siis selgus, et siin üks ainsam organisatsioon paistab uudisena, see on walimiskogu. Aga teised organisatsioonid, olgu nemad ülikooliwalitsuse nime all, teaduskondade kogude nime all, wõi rektori wõi dekaanide ning prorektori nime all, kõik need organisatsioonid leiame meie Lääne-Euroopa igas wiimases ülikoolis. Mõnes kohas kannawad nemad senati, teises kohas jälle konsistoriumi nime, mis ära ripub sellest, kuidas need organisatsioonid ajalooliselt wälja kujunenud on ja missuguse ajaloolise nime nad omale on saanud.

Muude organisatsioonide hulgas juhtis härra Jans tähelepanu ka majandusosakonna peale ja awaldas soowi, et sarnane osakond, sarnane iseseisew organisatsioon Tartu ülikooli juurest üldse kaduma peaks. Kui meie aga praktiliselt seda küsimust wõtame ja üles seame küsimuse, mis otstarbed majandusosakonnal on, siis näeme, et see majandusosakond tõesti oma olemasolemises õigustatud on juba sellepärast, et ülikoolis läbikäiwad summad wõrdlemisi väga suured on. Mul ei ole täpselt meeles, aga wist septembrikuul libises teade ajalehtedest läbi, et Tartu ülikooli läbikäik olla üle 400 miljoni Emk. Ja kui sarnase seisukorra juures, kus 400 miljoni läbikäik on, ka igasuguseid majanduslikka küsimusi ja eelarweid läbi kaaluda tuleb, ja majandusosakond ära tahetakse kaotada, siis küsin mina, mis meie tema asemele paneme, ja kes tema kohuseid täitma hakkab. Siis wõib aga weel rohkem öelda, nimelt ka wäljamaal on need osakonnad olemas ja wäljamaa ülikoolid waatawad väga tõsiselt selle peale, nii et majandusosakonna juhatajaks ei wõeta igat isikut, waid nõu-

take tema käest koguni suuremat kautsjoni sissemaksmist, kui suurema wastutawa koha peal ametis olewalt isikult.

Wõib ju üksikuid parandusi teha selle seaduse juures, kuid üldiselt on arusaadaw, et tema peaks sarnasel kujul, nagu komisjon seda esitles, esimesel lugemisel wastuwõetaw olema.

Mis puutub ülikooli töö sisemisse korrasse, siis ei taha mina nende küsimuste juures peatada, sest neid küsimusi on väga kompetentsed isikud läbi sõelunud ja põhjalikult ümber lükanud need wäited, mis siin selle põhikirja puhul Tartu ülikooli praeguste olude asjus ette toodud. Ja sellepärast, tulles kolmanda kõneleja wastuwäidete juurde, nimelt härra Pool'i kõne juurde, tahaksin peatuda weel mõne üksiku küsimuse juures, mis härra Pool siin ette kandis. Härra Pool rääkis kõigepealt sellest, Tartu ülikoolis on mõned teaduslikud distsipliinid nõrgalt esitatud, ja luges siin terve rea andmeid ette, kuidas wäljamaal wastawates asutustes on, nimelt weterinäär-instituutides. Need küsimused on aga siin väga piltlikkude näidetega ümber lükatud, kusjuures Daanist, Rootsist ja Shweitsist on toodud näiteid, et ka neis riikides, kes wanemad kui meie, kus wanemad asutused, ja kus majanduslik ja waimline jõud palju suurem, kui meil, need distsipliinid palju laiemalt esitatud ei ole ja wahest isegi wäiksemad on, kui kõnealolewas Tartu loomaarsti-teaduskonnas. Härra Pool, rääkides siin ja eeskuju soowitades wäljamaa loomaarstide-teaduskondadest, juhtis tähelepanu eriti just kahe riigi eeskuju peale: see on Kanaada ja Prantsusmaa. Mul on kahe Kanaada loomaarsti-teaduskonna põhikirjad. Need on Torontos, kus loomaarsti-teaduskond ülikooliga ühes töötab ja Montreal'is. Kui mina wiimast Montreal'i ülikooli loomaarsti-teaduskonna töökawa läbi waatasin, siis selgus, et ka Kanaadas, mis ikkagi wõrdlemisi palju rikkam on, ja kus see teaduskond juba tegutseb läinud aastasaja 1886 aastast peale, seisukord sarnane on, et õppetoolisid selle teaduskonna juures kõigest 10 on, pealegi niisama, nagu meil käesolewas seaduses on ühe õppetooli juurde koondatud mitu ainet Montreal'i loomaarsti-teaduskonna põhikirjast leiame: näiteks, et operatiiv-kirurgia, wäline patoloogia käiwad ühe õppetooli alla, sise-mine patoloogia, weiste patoloogia, sünnitusabi ühe alla, üldine patoloogia, hak-

kawad haigused, histoloogia, bakterioloogia, liha järelwaatus, ühe alla. Nii, nagu meie sellest näeme, on pilt väga selge, et ka wanemad ja jõukamad wäljamaa ülikoolid loomaarstiteaduse alal ei ole selles küsimuses kaugeltki meist ette jõidnud, waid esitawad kogu Ameerikas teaduskonda kümne jõuga, kusjuures meil Tartu ülikooli loomaarsti-teaduskonnas koguni kaksteist jõudu ette nähtud on.

Minnes edasi teise küsimuse juurde, mida härra Pool üles seadis, see on nõndanimetatud kõrgema nõukogu loomine haridusministeeriumi juures, kes peaks lahendama mitmesuguseid küsimusi loomaarstiteaduse alal, siis küsis härra Pool, kas on hariduskommisjon seda küsimust käsitanud ja missugusele seisukohale hariduskommisjon selles asjas asus. Pean ütleva, et hariduskommisjon on seda küsimust käsitanud, ja juba siis, kui hariduskommisjonis oli ülikooliseadus lõpulikult wastu wõetud ja Riigikogule esitatud, tuli komisjoni 3. oktoobril weel Eesti loomaarstide seltsi poolt üks kiri, mille põhjal ka härra Pool siin nähtawasti üles astus ja mille põhjal ta soovitas nõndanimetatud kõrgemat nõukogu haridusministeeriumi juures ellu kutsuda. Mina pean hariduskommisjoni nimel ütleva, et hariduskommisjon selle kõrgema nõukogu loomises, eriti loomaarsti- ja põllumajandus-teaduskonna juures, eita wale seisukohale on asunud, ja kui loomaarstide seltsi poolt see kiri tuli, siis asus hariduskommisjon seisukohale, et ta selle kirja küll arwesse wõtab, aga asjaarutamises ta sellega ei arwestanud. Kui meie nüüd küsime, mikspärast Prantsusmaal, Montreal'is, Kanaadas wõi Torontos sarnased asutused tarwilikud on, meil Eestis aga mitte, siis leiame selle peale lühikese wastuse. Kui meie wõtame wõrdluseks Prantsusmaa loomaarstide instituudid, siis on seal neid üldse 3, ja hiljuti, nimelt 5. juunil sel aastal wäljantud põhikirjast näeme, et seal on tõesti loodud üks kõrgem instants, kõrgem haridusnõukogu. See nõukogu on aga tingitud sellest, et Prantsusmaal loomaarsti instituut ei kuulu mitte sarnase ministeeriumi alla, kellel üldse tegemist haridusega, waid nagu sellest põhikirjast näha, kuuluwad seal loomaarsti instituudid kõik põllutööstusministeeriumi alla. Kui meie küsime, missugused selle instituudi ülesanded peaksid olema, siis nõutakse ettepanud põhikirjas, et ta peaks uurima looma-

arsti-teaduskonna tegewuse korraldust, õppekawasid, õppewiise jne. Sellest on selge, et Prantsusmaal, kust see ettepanek õieti wõetud, täiesti tema loomulik on, sest seal puudub instants, kes lahendaks sellel alal niihästi teaduslikka, kui ka praktilisi küsimusi. Meie aga teame, et missuguse kõrgema nõukogu meie ka ei looks, autoriteetlikum ta ikkagi olla ei saa, kui ülikool, kuhu koondatud meie paremad õppejõud ja teadusmehed. Järelikult, teaduslikust seisukohast wälja minnes, ei saaks see kõrgem nõukogu ometi midagi iseäralikku ära teha, mida mitte ülikool ise ei toimetaks. Kui nüüd praktiliste küsimuste juurde minna, wõib olla, et praktilisel alal tarwilik oleks haridusministeeriumi juurde luua instantsi, kes siin kirjas ettetoodud küsimusi lahendaks. Selle kohta tähendan järgmist: — see küsimus esitati juba siis, kui endine haridusminister ametis oli, ja wiimane asus ka seisukohale, et sarnast asutust luua ei saa. See tähendaks meie ülikooli autonoomia suuremat piiramist. Pealegi ei ole tal sellepärast mingit otstarbet, et käesolewa seaduse § 99 ja iseäranis § 100 wäga selgesti loomaarsti-teaduskonna esitajatele wõimaldab oma sõna öelda ülikooli õppekawade ja eksamite korralduse kohta, millest eriti põllutööstusministeerium huwitatud peaks olema. § 100 loeme meie järgmist: „Eksamite üldised nõudmised ja korraldused määratakse kindlaks niiwõrd, kui nad riiklikka otstarbeid täidawad ja riiklikkude õiguste saamiseks ette valmistawad sellekohastes haridusministri määrustes, mida kinnitab Wabariigi Walitsus“, ja eelmises paragrahwis loeme: „Õppe- kui ka töökawad saadetakse kõigile ministritele teadmiseks“. Põllutööstusministeeriumile saadetakse õppe- ja töökawad ja ta wõib neid läbi waadata ja nendega tutwundes awalikult Wabariigi Walitsuses oma esitaja kaudu igasuguseid soowe mitte ainult ette tuua, waid neid ka läbi wiia. Sellest seisukohast wälja minnes leiame, et sarnased asutused — nagu kõrgem nõukogu, mis kohased on riikides, nagu Prantsusmaal ja Ameerikas, kus pole wastawaid asutusi, meil küll otstarbekohased ei ole. Pealegi, kui meie asume seisukohale, et luua ühe ministeeriumi kõr wale kõrgem nõukogu, siis wõiksim küsida, miks seda ka teiste ministeeriumide juurde ei tuleks asutada, miks mitte

mõnda kõrgemat terwishoiu nõukogu asutada? Miks siis meie loomadest rohkem lugu peetakse, kui inimestest? Arwan, et ei ole mingit mõtet Prantsusmaa ja Kanaada eeskujul iseseiswat kõrgemat loomaarstide nõukogu luua.

Olen wist suutnud lahendada küsimusi, mis ülikooli seaduse arutamise puhul siit kõnetoolilt sõna wõttes awaldatud on, ja et kõik sellega ühel arwamisel on, et kuigi käesolew seadus ideaalist kaugel on ja mõndagi soowida jätab, siis ei ole ometi keegi soowi awaldanud, et temaga teist teed käidakse, kui et I lugemisel wastu wõetaks, ja sellepärast teen veel kord hariduskomisjoni nimel ettepaneku „Eesti wabariigi Tartu ülikooli seadus“ I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **L. Raudkepp**: Aruandja poolt on ettepanek tehtud seadus I lugemisel wastu wõtta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on Eesti wabariigi Tartu ülikooli seadus I lugemisel wastu wõetud.

4. Üüriseaduse muutmise ja kaotamise seadus — I lugemisel. Käesolew seaduseelnõu oli I lugemisel arutamisel ja 4. juunil sel aastal selle seaduseelnõu puhul on sõna soowinud rkl. E. Luts, J. Sepp, J. Mürk ja J. Jaanis.

Järjekorras on sõna rkl. E. Luts'ul.

E. Luts (ühw.): Nagu üüriseaduse komisjoni aruandja seletas oma wiimasel koosolekul, kui üüriseadus arutusel oli, tahetakse üüriseadust mõnes linnas täielikult ära kaotada, kus korterikriisi ei pidada olema. (E. Weberman, rhws.: Millal ta seletas?) Wiimasel koosolekul, siis, kui see istungjärg lõppes, igatahes sel aastal, ja ma arwan, teie mäletate seda väga hästi, tahate aga muidu nalja teha. Ja mõnes kohas, kus korterikriisi enam-wähem peab natukene olema, et seal seda üürinormi, mis 40—60 kordne on, 100-kordseks tõsta. Majaperemehed, kelle poolt see seadus siia Riigikogusse on antud, tahawad just üürnikka täitsa enda käpa alla saada, sest kui üüriseadus peaks ära kaotatama praeguse elukalliduse juures, kus tööliste palgad, niisamuti ka ametnikkude palgad väiksed on, ja elukallidus ikka suuremaks läheb, siis oleks igatahes raske

seda üüri maksta, mis majaperemehed nõuawad. (J. Temant, põl.: Mark tõuseb!) Tõuseb! Tegelikult olete lehest isegi lugenud, et iga asi järjest kallimaks läheb, siin pole tõusmisest sugugi juttu.

Komisjoni aruandja arwas, et korterikriis on tulnud just sõja tagajärjel. See wõib ju küll õige olla, et ta sõja tagajärjel tekkis, kuid üüriseadust siiski ära kaotada ei wõi. Kui üüriseadus tahetakse ära kaotada, siis nagu mina juba enne nimetasin, jääwad just kehwmad üürnikud kõigewiletsamasse seisukorda, sest nad ei jõua mitte majaomanikkude poolt nõutawat üüri maksta ja peawad siis täielikult uulitsale kolima.

Edasi põhjendas veel üüriseaduse komisjoni aruandja üüriseaduse ära kaotamist sellega, et omawalitsustest linnawolikogud ja alewiwolikogud on teada andnud, et mõnes kohas ei olegi korterikriisi. Mis puutub omawalitsustesse, linnawolikogudesse ja alewiwolikogudesse, ja nimelt nende teadaannetesse, et korterikriis mitte teraw ei pea olema, siis ei saa seda kuidagi tõsiselt wõtta. Sest iga üks teist teab, et see asi tuleb linnawolikogus ja samuti alewiwolikogudes arutusele, kas korterikriisi on wõi ei ole, ja seal otsustatakse lihtsa häälteenamusega, ja seda teate ka, et praegusel ajal on parempoolsed igas kohas linnawolikogus enamuses, kes samuti majaomanikud, kes peawad omakasu silmas ning hääletawad selle poolt, et korterikriisi ei ole, arwesse wõtmata, kuidas asi tõepoolest on.

Edasi komisjoni aruandja seletas, et riiklikkude ja omawalitsuste laenudega ehitatud majadega saame meie korterikriisi lahendada. Peale selle on ehitatud ka uusi maju juurde, et sellega siis korterikriis, kui ta veel natukene on, täitsa ära kaob. Kuid riikliku omawalitsuse laenuga ehitatud majadega igatahes korterikriisi on õige wähe lahendatud, sellepärast, et ehituslaenuga on antud lihtsalt mõnele üksikule isikule wõimalus riigi rahaga spekulcerida. Mina arwan, et igal ühel on teada, et maja, mis on riikliku laenuga ehitatud, kehwmatele üürnikkudele korterid ei wõimalda ja et neis majades tubade eest nõutakse 2—4000 marka. (M. Martna, sd.: Toa eest 24.000.—?) 2—4000 marka ja rohkemgi. Seda hinda ei suuda ükski kehwm töö-

line, kes saab 5—6000 marka kuus, maksta, ainult mõned üksikud jõukamad isikud, on omale 5—6 tuba tarvitada wõtnud.

Kõike seda arwesse wõttes, ei wõi mõttesegi tulla üüriseadust ära kaotada. Kui üüriseadus kord üleliigseks saab, siis ei pruugi seda mitte hakata kaotama, sest kui tema üleliigne on, siis sureb ta iseenesest wälja. Kui aga Riigikogu enamus otsustab siiski üüriseadust ära kaotada, siis on ta sellega näidanud, et tema tahab just waesema kihil vastu wälja astuda. Igatahes töölisel peawad wõtma ja wõtawadki seda arwesse ja peawad sarnase walitsuse moodustama, kes siis töörahwa kihil huwisid kaitseb.

Juhataja L. Raudkepp: Rkl. Luts, siin ei ole walitsuse moodustamine praegu päewakorras.

J. Sepp (mo.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Õiguslikkudes riikides on maksew sarnane kord, et tsiwiilwahekorrad kodanikkude wahel õiendatakse wabal kokkuleppel. Sarnasest korrast on tingitud riiklik olemine ja edu, on tingitud riigikodanikkude hea käekäik. Ainult iseäranis erakorralistel aegadel astub riigiwõim wahele nende tsiwiilwahekorrad korraldamiseks ja wõtab nende korraldamise enese peale. Üüriseadus on üks sarnastest seadustest, kus riigiwõim üürniku huwides üüriwahekorra enese lahendada wõtab. Nagu teada, sai üüriseadus oma alguse ilmasõja ajast, ajast, kui ilmasõda peale hakkas ja meeskodanikud riigi huwides sõjateenistusse kutsuti. Siis jäid nende perekonnad maha ja sarnasel korral oli muidugi riigiwõimul õigus ja ka kohus nende perekondade eest hoolitseda. Siis tuli seadus wälja, kus sõjateenistusse kutsutud sõdurite perekondadele õigustati nende käes olewad korterid. Kui Eesti wabariik oma tegewust algas, siis tuli meil ühest küljest sõda pidada wälise waenlasega ja teisest küljest majanduslikku elu hakata üles ehitama. Nagu teada, ei olnud meil siis tol ajal mingisugust, nii öelda, majanduslikku alust ega pinda, ei olnud ka meil veel kindlat raha. Raha, mis käima pandi, see paberraha, mis ühewääriliseks kuulutati tolleaegse Saksa margaga, Soome margaga, wõi Wene rublaga, see raha hakkas kiires korras oma wäärtust kaotama. Ka oli suur osa meeskodanikka sõjawäljal. Sarnasel olukor-

ral oli täiesti loomulik, et riik üüriseaduse läbi endistele üürnikkudele nende korterid neile kindlustas. See üüriseadus, mis siis maksuma pandi, oli juba laiema ulatuslik. See üüriseadus ei kaitsenud enam nende sõdurite perekondi, kes olid sõjawäeteenistusse kutsutud, waid see üüriseadus puudutas juba kogu riigis asuwaid kõiki üürnikka. Nüüd on juba sellest sõja ajast, sõda lõppes 1920-dal aastal, ligi 5 aastat möödas. Meie oleme enam-wähem normaalajajärku astunud, meie majanduslik elu on enam-wähem püsiwaks kujunenud, ja ka meie raha on kindlama kursi saanud. On loomulik, et enam-wähem normaalolukordade juurde tagasiastumine ka kohuseks teeb üüriseadust, mis ju ajutiselt oli maksew ja ajutiselt wõis wahekorrasid lahendada, ära kaotada. Üüriseadusel, mis nagu teie teate, ainult ühe poole huwisid kaitseb, see on üürnikkude huwisid, on wäga palju pahesid, ja tema kitsendab ja teeb palju ülekohut teisele poolele — majaomanikkudele. Sellepärast tuleb tema ära kaotada. Kõigepealt pean tähendama, et üüriseadus majanduslikult majaomanikkudele wäga raske kanda on. Kui meie wõtame endise üüriseaduse, see määrab ära üürihinna $2\frac{1}{2}$ kordseks sellest, mis sõja algul, see tähendab, 1914 a. makseti. Selle esimese üüriseaduse kestus oli meil kuni 1921-se aasta lõpuni. Kui meie nüüd vaatame, kuiwõrd meie rahakurs tol ajal kukkus, siis peame ütleva, iseäranis kiirelt hakkas mark langema 1920 a. suwest peale, sügisel 1920 a. oli rahakurs juba õige madal ja järgnewal 1921 aastal seisis ta madalas, ning siis sai majaomanik kogu selle pika aja jooksul üüri kõigest $2\frac{1}{2}$ kordselt 1914 aasta üürist. Meil on teada, et 1914 a. üür oli Wene rublades tehtud ja ütleva nüüd, et siis makseti üüri 10 rubla kuus, ja majaperemees sai Eesti markades seaduse järele 25 marka üüri. Ometi oli juba 1920 aasta suwest peale Eesti mark niivõrd madal, et 25 marga eest pea midagi ei wõinud saada. Edasi peab selle peale tähendama, et majaomanikkude seisukord ka sellepärast wäga raske oli, et juba Wene sõjast peale korterite remont ei saanud teha, ja kogu selle aja jooksul ei olnud võimalik seda teha mitmesugustel põhjustel, peamiselt sellel põhjusel, et sissetulekuid majadest ei olnud, ja niiviisi läks edasi selle wähese sissetuleku juures sarnane seisukord, et

majad ikka ja ikka remonteerimata jäid. Nüüdne üüriseadus, mis maksew 1921 aasta lõpust, määrab ära üürihinna, mis on 40—60-kordne 1914 aasta üürist. Ka see üürinorm on liig väikene, et isegi väikseid jookswaid kulusid ja maksusid tasuda, rääkimata muudugi kapitaali protsentidest, mis majade sisse on pandud. Nii on siis majaomanik ainelisest seisukohast waadates senniajani väga raskesse seisukorda pandud, tema pole suutnud isegi majadele tarwilikku remonti teha, pole suutnud neid korras pidada. Ma pean tähendama, et on ka üksikuid majaomanikke, kel on muuseum teised tööalad, teised sissetulekud, kes on suutnud kõrwalteenitusest abi muretseda ja niiwiisi end raskest seisukorrast päästa ja enam-wähem oma maja korras hoidnud. Nagu teie teate, on meil majad üldiselt õige halwas seisukorras, ja kui meil siin ette toodi, et meil on väga wiletsad korterid, siis on see tõsi ja on tema selle läbi põhjendatud, et majaomanikudel sissetulekuid ei ole. See on üks kitsendam kül, mis majaomaniku, nii öelda, õiglasi huwisid rikub. Peale selle on weel teised küljed, mis väga rasketena majaomanikkudele tunduwad. Ma tähendaksin selle peale, et üüriseadus sunnib peale majaomanikkudele üürnikka, kellega wahekord väga halvaks on läinud ja kellega väga raske läbi saada. (W a h e l h ü ü e: M a j a p e r e m e e s t e g a o n k a w ä g a r a s k e l ä b i s a a d a.) On niisugune seisukord, härrad Riigikogu liikmed, et majaomanik on sunnitud sarnase üürnikuga ühe katuse all elama, kellega ta sugugi läbi ei saa. Milleks kujuneb sarnane seisukord wälja? Sellest kujuneb wälja väga palju pahesid, ja meie oleme kuulnud selle tagajärjel väga palju kohtuprotsesse majaomanikkude ja üürnikkude wahel — ma ei mõtle mitte ainult wäljatõstmise protsesse, waid seal on lihtsalt kriminaalaljad. — Igatahes normaaloelukordade juures ei ole see mitte lubataw. Üheks suureks puuduseks wõi kitsenduseks on jällegi see seisukoht, et üürnik wõib wõtta allüürnikka oma äranägemise järele, ning siis juhtub, et üürnik wõtab niisuguse allüürniku, kellega majapere-mehel halb wahekord. Ühtlasi on aga ka need allüürnikud paigutatud väga halba ja raskesse seisukorda, sest nad peawad maksta liiga kõrget üüri. Meil on küll üüriseaduses olemas määrused, mis kõr-

get üüri keelawad wõtmast allüürnikult, kuid asjalugu on niisugune, et nendest määrustest keegi kinni ei pea ja selle tagajärjel peawad iseäranis need kihid, kes waranduslikult jõukad ei ole, ja väga kõrget üüri maksta ei jõua, kõrget üüri maksta. Ajakirjanduses, kui ka üüriseaduse komisjonis on sagedasti kõneldud, et peab asja nii korraldama, et uued sunduslikud määrused ja karistused maksta pandakse, mis takistaksid kõrget üüri wõtmast. Pean tähendama, et see meie oludes läbiwiidaw ei ole. Sarnane omandusõiguse kitsendamine ning eitamine wõtab omanikult wõimaluse ja tahtmise maja eest tarwilikku hoolt kanda, ning selle tagajärjeks on korterikriisi süwenemine. Sarnane omandusõiguse kitsenemine tõrjub erakapitaali majade ehitamise, kui ka remonteerimise juurest eemale ning kõik kohustused niihästi uute ehitamine, kui ka wanade majade remonteerimine jääwad sellega riigi kanda. (T. Kalbus, tõer.: Uued majad ei käi üüriseaduse alla.) Teie, härra Kalbus, ütlete, et uued majad ei käi üüriseaduse alla, kuid millega on erakapitaali omanik kindlustatud, et tema kapitaaliga ehitataw maja aasta wõi paari pärast üüriseaduse alla ei wiida. Meil ei ole seadusandluses järjekindlust läbi wiidud. Wõin näiteks tuua maaseaduse. Kõigepealt kindlustati siin normaaltalud teatud suuruses. Pärast seda, kui inimesed juba peale asusid, isegi maju hakkasid ehitama, siis tuli käesolewal kewadel seadus, mis andis õiguse ajutisel kõrwalrentnikul sellest talust osa saada kunni poole talu suuruses. Seal olid mitmesugused kohtuprotsessid ja käidi isegi Riigikohtuni. Maaseadusega oli kindlustatud normaaltalu saamine ning talu üksus planeerimise komisjoni poolt kinnitatud suuruses, kuid nüüd tuli uus seadus, mis selle üksuse ära lõhkus ning juriidilised wahekorrad hoopis teistsuguseks muutis. Wõi jälle wäikemaapidajad rentnikud, kelle rendilepingud juba 1923 a. kewadel olid lõppenud. Nende rendiõigused pandi käesolewa aasta kewadel seaduse läbi tagant järele maksta. Selle seaduse kohta tehti küll keskrühmade poolt wäike parandus, kuid ometi sai see seadus, ehk küll wähe kitsamal kujul, ikkagi tagant järele maksta pandud. Kui nii järjekindluseta ollakse seadusandluses, siis ei wõi mingisugust kindlustust olla, et need printsipiidid, mis tänapäew

maksmas, mõne kuu wõi aasta pärast muudetud ei saa. Sarnane lugu wõib juhtuda ka nende uute ehitatud majadega. Siin ei soowita ju mitte üüriseadust kitsendada, waid koguni laiendada. See tendents on olemas, ja härra Porman tähendas isegi, et majad ei ole mitte ainult majaomanikkude omandus, waid elu on nii kaugele läinud, et igal üürnikul on õigus osa maja peale. (M. Martna, sd.: Täitsa õigel!) Jah, Teie härra Martna, tõstate igakord härra Porman'i poolt tehtud ettepaneku puhul käe üles. (J. Piiskar, is.: Kas Teie põllumeeste ettepanekute puhul kätt ei tõsta?) Kui nüüd majaomanikud on niisugusesse raskesse seisukorda pandud niihästi majanduslikult, kui ka psühholoogiliselt, siis on arusaadaw, ja seda näitab ka tegelik elu praegu, et erakapitaal uute majade ehitamiseks mitte ei tungi, siis langeb loomulikult uute majade juurdeehitamine täielikult riigi peale. Kas teeb riik nii, et ta ehitab ise majad üles, wõi jälle annab ehituslaenu, nagu seda praegu tehakse, kunni 80% majawäärtusest. Aga, minu arwates, praeguse meie majandusliku nõrga seisukorra juures, käib kogu see asi täiesti üle meie noore riigi jõu. (Wahel hüüab M. Juhkam'i, tõer. poolt.) Wabandage härra Juhkam, mina rääkisin alles uute majade kohta ja tähendasin, et ei saa mitte näiteid tuua, et erakapitaaliga uusi maju ehitatud on, waid ehitatud on majad peajasjalikult riigi rahaga. Riigi rahaga ehitada on ju väga kerge. Aga kas meie riik jõuab tulewikus niipalju ohwerdada, et ta maju ehitab täielikult enese kulul, on küsitaw. (O. Liigand, rhw.: Kas siis kõik majad on riigirahaga ehitatud?) Igatahes väga vähe on erakapitaaliga ehitatud, ja kui ongi, siis tsentrumides, kus juba warem ehitamisega peale on hakatud. (M. Martna, sd.: Harjuwärawas tõuseb kuitorn üles!)

Edasi tahan tähendada selle peale, et elu on ise oma rada läinud, suur osa üürnikka ei pea üüriseadusest mitte enam kinni ja korraldawad oma wahekordi majaomanikkudega wabal kokkuleppel. Üüriseadus ei puuduta siis sellega ka mitte enam kõiki üürnikka. Seega jääb üüriseadusest järele õieti karikatuur. (M. Martna, sd.: Lõpetame see jutt tänana õige ära!) See on Teie teha. Üüriseadusest lugupidamist riigi-

kodanikkude seas ei ole. Meie nõudmised riigikodanikkudelt aga on, et nad seadust peawad austama. Meie peame seadusandluse aga niiwõrd eluga kooskõlasse wiima, et ta alati elunõuetele wastab ja kodanikkude austamist ära teenib. Kui nüüd nii kaugele ollakse jõutud, et üüriseadusest suurem osa kodanikka mitte enam kinni ei pea, siis sarnane seadus demoraliseerib kodanikka. Riigikogu liigete kohus on hoolt kanda selle eest, et seadus oleks elunõuetele wastaw, et seadusel mitte demoraliseeriw mõju ei ole. Kui üüriseaduse kaotamise küsimus Riigikogu komisjonis arutamisel oli, said seal arwesse wõetud andmed, mis kohalikkudelt omawalitsustelt olid saadud. Kohalikud omawalitsused olid komisjoni küsimiste peale wastused saatnud. Nagu teada, linnade omawalitsused ei seisa mitte majaomanikkude enamusest koos, waid wõib öelda, majaomanikkudel on omawalitsustes suur vähemus. Ja huwitaw on sellepärast ka, missugused wastused omawalitsustest on saadud. Näiteks Tallinna linnawalitsusest wastatakse, et üüriseadus tuleb ära kaotada järkjärgulise üürinormide tõstmisega nii, et 1. juulist 1925 a. üüriseaduses maksuma jääb ainult kitsendus, mis keelab nõuda korteri eest üüri rohkem, kui 19. juulil 1919 a. korteri eest tõeliselt maksetud üür kulla-kursi järele markadesse ümber arwatuna, kuna kõik teised üüriwahekorrad lahendatakse Balti eraseaduse alusel. 1. jaanuarist 1926 a. kaotatakse üüriseadus täies ulatuses ära. (M. Martna, sd.: Härra kõneleja, miks see küsimus Tallinna linnawalikogus erakorralise koosoleku päewakorda tuleb?) Seda teate Teie ise! (M. Martna, sd.: Aga Teie eitea!) Siis Narwast saime wastuse, et seal korterikriisi ei ole. (O. Gustawson, is.: Teie teades muidugi ei ole!) Siis Pärnust tuli wastus, et üüriseadus järkjärgult ära tuleb kaotada. (J. Piiskar, is.: Härra Sepp, kas Teie ei annaks mulle ühe korteri? J. Temant, põl.: Mis Teie, Piiskar, räägite! M. Martna, sd.: „Waat, kui mina räägin!“) Petseris üüriseadust ei ole tarwis, ja Kuressaar ütleb, et üüriseaduse kaotamine raskusi ei tee. (M. Martna, sd.: See on üks eeskujulik otsus ja üks suurepäranelinn, see Petserilinn!) Wal-

gas on hulk korterid kõlbmata seisukorras. Mina ütlen, et need otsused on antud linna omawalitsuselt, kus mitte majaomanikud ei ole enamuses. Ma ütlen veel edasi, et üüriseadus, kui kitsendaw seadus, iseenesest juba teatud määral korterikriisi sünnitab. (O. Liigand, rhw.: Iga seadus on kitsendaw.) Iga erakorraline seadus. Et nüüd üüriseadus teatud wiisil ühele osale kodanikkudele väga odawa üüriga korterid kindlustab, ja üks osa üürnikkudest püüab, et see majaomanikul ülepea wõimaluse wõtaks ka halbatest üürnikkudest lahti saada, siis ei ole ime, et üks osa üürnikkudest püüab üüriseadust igal tingimisel, kui nüüsgust, alles hoida, ja, nii nagu ma siin tähendasin, mitte üksnes alal hoida, waid ka laiendada. Härra Porman seisab wist sellel seisukohal, et ei tule ülepea üüriseadust ära kaotada. Härrad sotsiaaldemokraadid on üüriseaduse allesjäämise poolt ja isegi laiendamise poolt... (E. Weberman, rhwsw.: Teised on ka.) ...ja põhjendawad seda sellega, nagu härra Martna siin ja üüriseaduse komisjonis alati toonitas, et meil on korteriolud väga halwad ja kitsad. (M. Martna, sd.: Minu teada halwemad, kui kuskil mujal.) Halwemad, kui kuskil mujal, aga mina pean ütleva, et meie majade olukord... (J. Piiskar, is.: Majaperemehed on ka halwemad, kui kuskil mujal.) Ma pean tähendama, et meil korterite halb seisukord on tagajärg endisest sotsiaalsest ja majanduslikust olukorrast ja kultuurilisest tasapinnast. (M. Martna, sd.: Neid olukordi tuleb seadustega normeerida.) Ja igal maal on nad teatud olukordade tagajärjed. Ja kui Teie, härra Martna, tegite Shweitsi, Daani, Norra, Soome... (M. Martna, sd.: Järgmisel korral Stokholmi.) ...kui Teie sinna ekskursiooni tegite, siis peate silmas pidama, et seal need sotsiaalsed ja majanduslikud olukorrad teised on. (M. Martna, sd.: Ja nad ei saanud ka ilma üüriseaduseta edasi.) Igatahes on Soomes üüriseadus ära kaotatud. (M. Martna, sd.: Kas Teie kuulete, üür on 200% tõusnud!) Jah, jah, kas see nüüd niipalju tõusnud on, selleks puuduwad meil andmed. (M. Martna, sd.: Seekord kuulsin ma komisjoni aruandja käest seda.) Mina ütlen, et kui majanduslikud

ja sotsiaalsed olukorrad muutuwad, siis loomulikult muutuwad ka korteriolukorrad, kuid meie ei saa öelda, et kui teisel korteriolukorrad paremad on, et siis meil nad kohe samasugused peaksid olema. (J. Piiskar, is.: Kes on pandud orjama, see orjaku heameelega. M. Martna, sd.: Elagu majaomanikkude esitaja!) Edasi tõi härra Martna ette, et üüriseadust ei wõida ära kaotada sellepärast, et meil ei olla niipalju wabu korterid, tema täiendas veel, et neid 4—5% peab olema, ja et meil statistilised andmed seda ei näitawat. Ma pean tähendama, et nende andmete järele, mis meie rahwalugemisel saanud oleme, ei wõi veel otsustada, kui palju wabu korterid meil olla wõiks. (M. Martna, sd.: Nende andmete järele oli 8 tühja tuba, aga nüüsguseid, kuhu inimesed sisse ei läinud.) ...sest see rubriik, mis tabelites tähendatud oli, nagu meie teame, on tingitud isesugusest olukorrast. (M. Martna, sd.: Et inimesi rohkem on.) Üüriseaduses seisab sees üks paragrahw, kus on ära tähendatud, et kui kuskil wabad korterid olemas on, et siis teatud aja jooksul, kui sinna üürnikka sisse ei ole wõetud, siis wõib linna omawalitsus sinna üürnikka sisse panna. (M. Martna, sd.: Jah, teeks Petseri linnawalitsus seda?) Kui olukord tõesti sarnane on, siis teame, et inimesed harilikult statistiliste andmete korjamise juures kõiki wabu korterid üles ei anna, nõnda, et statistilised andmed, õieti öelda, õiget pilti sellest kujutada ei saa. Meil on igatahes teistsugused andmed, mis lasewad oletada, et meil korterite arw rahwa arwuga wõrreldes sugugi halwemaks muutunud ei ole, kui see oli enne sõda wõi sõjaajal. Mina julgesin tähelepanu juhtida sellele, et üksikutes linnades, nagu Pärnus, Walgas, Tartus ja Narwas on elanikkude arw palju wähenenud. Wõtame kõigepealt Pärnu. Pärnus oli enne sõda wõi sõjaajal 19—26 tuhat elanikku, praegu on seal aga 19—20 tuhat. Walgas oli elanikkude arw enne sõda 16—18 tuhat, praegu on seal aga ainult 10 tuhat elanikku. (M. Martna, sd.: Muist läks Lätti üle.) Tartus on praegu elanikkude arw 53—57 tuhande ümber, see arw on seal talwel suurem kui suwel, sest seal on palju üliõpilasi, ennem oli elanikkude arw 65 tuhande ümber. Tallinnas on elanikkude arw praegu

129 tuhande ümber, kuna warem oli 132.000 ja sõjaajal isegi üle 140 tuhande. (L. Johanson, sd.: Aga palju siis barakkides elasid, kas 30 tuhat?) Kuid ärgem wõttem sõjaaegsed andmeid, waid wõtame ainult ennesõja-aegsed... (J. Piiskar, is.: Wõtame noaaegsed!) ...andmed ja arwud ja wõrdleme neid praeguste andmete ja arwudega, siis leiame, et seisukord, igatahes linnades, peaks sarnane olema, et korterisaamise wõimalus kitsendamata peaks olema, kui neid korterid tarwitatakse umbes samas suuruses, kui tarwitati enne, siis peaks nendes linnades, mille kohta mina andmed tõin, korterid leiduma. Ometi saame meie aga wastuseid, iseäranis üürnikkude selt-side poolt, et walitsewat suur korterikriis. Erawiisil saadud teated näitawad aga, ütleme näiteks Walga kohta, et seal korterikriisi ei ollagi, koguni wabu remonteeritud korterid on seal saadawal, mis pikemat aega tühjadena seisawad. Ma tahtsin tähendada, et meil on tulnud, wõtkinud sarnane wahekord korterite ja elanikkude wahel, et elanikkude arw on koguni wähenenud ja korterite arw, kui mitte suurenenud, siis wähemalt endiseks jäänud, sealjuures pean tähendama, et üksikutes linnades on palju uusi maju juurde ehitatud. Kui korterikriisist nüüd kõneldakse, siis tahaksin mina tähendada selle peale, et üüriseadus, kui niisugune, kui üks erakorraline kitsendaw seadus, sarnasel korral palju enam seda kriisi sünnitab, mida ikka sarnased kitsendawad seadused teewad. Mina usun, et siin wõiwad olla ka teistsugused põhjused, kui näiteks üür on madal, siis wõimaldab see teatud arwule isikutele suuremaid korterid pidama hakata. (M. Martna, sd.: Ärge tehke pattu ometi, kus 80% inimesi ühetoalistes korterites elawad!) Kas Teie seisukohale asute, et meie peaksime enne ühetoalistes korterid ära kaotama ja alles siis üüriseaduse? (M. Martna, sd.: Teie ei wõi ometi öelda, et inimesed, kes ühes toas elawad, lahedates korterites elawad.) Mina ei ütlen sugugi, et korteriolud head oleks ja et meie inimesed lahedates korterites elaksid, waid ma olen tähendanud, et meie olud ei ole sugugi kitsamateks muutunud, kui nad olid 1913, 1914 aastal. Kui teie tahate üüriseaduse kaudu korteriolusid headeks muuta, siis mina usun,

teie ise ei usu selle sisse. Ma ütlen, see ei ole sugugi kõigekriitilisem seisukoht, meie oleme aastasadasid elanud neis korterites... (M. Martna, sd.: Ja ei ole ära surnud!) Jah, ei ole ära surnud. (M. Martna, sd.: Aga oleme suremas!) Ma ei ütlen seda, et meie ei peaks korteriolusid parandama, waid see peab ühtlasi sündima, nagu ma tähendasin, meie majandusliku ja sotsiaalse olukorra paranemisega, see ei wõi sündida nii wäga ruttu, waid pikkamööda. Korteriolusid ei saada sugugi parandada sellega, et üüriseadusega tahate seda teha. Muidugi ega Teile, härra Martna, siin asjaolu selgeks teha ei saa. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Mis Teile siis räägite üldse!) Ma kuulsin omal ajal Teilt, et majaomanikud olla palju rikkamaks läinud sellega, majahinnad on tõusnud, aga ma arwan, et härra Martna isegi oma sõnade sisse ei uskunud. (M. Martna, sd.: Kuulge, ma lisan sellele usule weel juurde, et nad obligatsioonid on õige odawasti wälja lunastanud. Nad ootawad, et weelgi odawamaks läheks.)

Üüriseaduse muutmise ja kaotamise seaduse sarnasel kujul, nagu ta Riigikogule ette on pandud, on üüriseaduse komisjon läbi arutanud, ja mina igatahes pean ütlemä, et ainukene wäljapääsetee korterikriisi lahendamiseks on see, kui üüriseadus ära kaotatakse, sest riik korterikriisi lahendamist enese õlgadel kanda ei suuda, waid seda peawad tegema eraisikud ja majaomanikud. (L. Johanson, sd.: Kõigeõnnetum kiht Eestis! — J. Piiskar, is.: Oh need waesed, wiletsad, kes päästab neid?) Jah, kõigeõnnetum kiht, aga mina ütlen, härra Johanson, et selles kihis on suurem osa inimesi, kes on teie ridadest wälja tulnud, et seltskondlikule ja majanduslikule elule enne meie riiklikku iseseiswust alust panna, see on kiht, kes on palju tööd teinud ja palju waewa näinud, ning on natukene warandust kogunud ja majad üles ehitanud. See on esimene kapitaal olnud meie iseseiswuse algusel. (J. Piiskar, is.: Mis põllumehed selle kohta ütlewad, nemad ütlewad, et nemad on seda kõik teinud.) Härra Martna oli pahane selle peale... (M. Martna, sd.: Ärge minule üksikõnelege. — E. Weberman, rhws.: Öiendage siis asi härra

Martna'ga ära.) ... ja tegi etteheiteid, et siin olla kihihuwide seisukohalt talitunud üüriseaduse komisjonis ja sellepärast olla seadus sarnasena läbi läinud. Pean omalt poolt tähendama, et härra Martna etteheide kõigepealt härra Martna enese kohta käib, sest Teie, kes Teie härra Porman'ile etteheiteid tegite, et tema ettepanekud ei olla küllalt mõistlikud olnud, siis olite Teie, härra Martna, see, kes igakord härra Porman'i ettepaneku poolt käe tõstis. Mina küsiks in Teilt, kas Teie siis juhitud olite sotsiaalselt wastutusetundest wõi kihihuwidest? (M. Martna, sd.: Jätke härra Porman'i kaitse teiste asjaks. — L. Johanson, sd.: Härra Porman hoiab teiste selja taha!) Härra Porman läks sellest seisukohast wälja, et majade omandusõigus on osalt üürnikkude peale üle läinud. (M. Martna, sd.: Ärge tehke ülekohtu, härra Porman ei ole niisugust ettepanekut teinud. — E. Weberman, rhsw.: Kumb teist kaitseb Porman'i? — M. Martna, sd.: Selle ülekohtu wastu pean mina teda kaitsma.)

Juhataja **L. Raudkepp** (helistab): Palun kõnelejat mitte segada.

J. Sepp (mo.): Teie olite igatahes see, kes alati komisjonis tõstis käe üles härra Porman'i ettepanekute poolt. (M. Martna, sd.: Nad olid siiski mõistlikumad, kui Teie omad.) Mina soowitan, et üüriseaduse muutmise ja kaotamise seadus I lugemisel wastu wõetakse.

Juhataja **L. Raudkepp**: Korra kohta on sõna rkl. Jaanis'il.

J. Jaanis (rhw.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui seaduseelnõu, millest praegu jutt, maikuu pleenumis ette tuli, siis oli selles ette nähtud...

Juhataja **L. Raudkepp**: Palun korra kohta ettepanek teha.

J. Jaanis (rhw.): Kõigepealt on üüriseaduses ette nähtud tähtjad, mis juba nüüd möödunud on, nimelt oli kawatsetud 1. septembril tõsta üür sajakordseks, kuid see tähtaeg on möödas, tähendab tuleks seda rewideerida.

Teine asjaolu, mis rewideerimisele tuleks, on allüürnikkude kaitse. Kui tähend

dati, et majaperemehed wäga kitsas seisukorras on, siis on weel teine kiht inimesi, kes mitte wähem kitsas seisukorras ei ole — need on allüürnikud. Majaperemehed teawad wäga hästi, et kui neile maksetakse normi järele üüri, siis see ainult üürnikkudele kasulik on, kuna allüürnik mõnikord üksi oma toa eest sama üüri maksab, mis üürnik terve korteri eest. Sarnane seisukord ei ole mitte normaalne.

Kolmas punkt, mis pärast käesolew seaduseelnõu tuleks komisjoni tagasi anda, on see, et siin on ette loetud terve rida linnasid, kus on kawatsetud komisjoni poolt üür ära kaotada. (M. Martna, sd.: Mitte üür, waid üüriseadus. — Naer.) Jah, üüriseadus ära kaotada. Mõnes linnas on see wõimalik, et tema ära kaotataks, näiteks Kuressaares, Narwas ja weel teistes wäikestes linnades ja alewites, kuid teiste riikide kogemused näitawad, et üüriseaduse ärakaotamine on üürinormid ennenägemata kõrguseni wiinud. Helsingis, näiteks, andmete järele, mis ma olen saanud, on kolme kuu jooksul üürinormid tõusnud üksikult kunni kahesajakordseks. (Wahelhüüe keskelt: See kõik korra kohta ei käi.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Kõneleja, Teil on weel ainult pool minutit aega.

J. Jaanis (rhw.): Ma lõpetan kohe. Neljas motiiv on see, et komisjonil puudus Wabariigi Walitsuse seisukoht ja nende nelja seisukoha pärast teen ma ettepaneku üüriseaduse muutmise ja kaotamise seaduse kohta läbirääkimised lõpetada, sõna mitte enam anda üleskirjutatud kõnelejatele ja käesolew seadus anda komisjoni tagasi.

Juhataja **L. Raudkepp**: Korra kohta on ettepanek tehtud läbirääkimisi lõpetada, sõna mitte andes üleskirjutatud kõnelejatele ja teiseks, käesolew seadus komisjoni tagasi anda.

M. Martna (sd.): Mina tahan selle ettepaneku kohta, mis selle seaduse komisjoni tagasiandmisesse puutub, niipalju öelda: mina ei ole komisjoni andmise wastu nendel motiividel, mis aruandja ette tõi. Need on tõepoolest niisugused, mis komisjoni tagasiandmist wajawad. (J. Hoiberg, põl.: Esimesel lugemisel!) Parem on seda weel enne

esimest lugemist teha. Kuid oleks aga ilmaaegne seadust sesse samasesse komisjoni anda, sellessamas koosseisus. Mina arwan, et see komisjon ka nüüd mitte midagi muud ei teeks, kui muudaks kuupäewad ära ning esitaks seaduse Riigikogule, nagu ta praegu on. Mina täiendaksin seda ettepanekut selles suunas, et Riigikogu komisjonile ülesandeks teeks, seda seadust nende puuduste suunas, nagu ka komisjoni aruandja nimetas, nimelt allüürnikkude wahekorra lahendamise, millele mina weel omalt poolt juurde lisaksin, üüriwahetalituse sunduslikuks tegemise korras ja et majaomanikud peaksid sunnitud olema üüri wastuwõtmise aega ära määrama, ... (J. Sepp, mo.: Kontorid sisse seadmal) ... et üürnikud neid otsida ei tarwitseks ja et siis üürnikul wõimalik oleks tarbekorral tunnistaja juuresolekul üüri ära maksta.

Kui niisuguseid ülesandeid komisjonile mitte ei anta, kui komisjonile waba käsi jäetakse, siis ei ole sellest komisjoni tagasiandmisest minu arusaamise järele mingisugust kasu.

Juhataja L. Raudkepp: Sõna on korra kohta rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Selles ettepanekus oli 1) et läbirääkimised lõpetada. Mina arwan aga, et kui see seadus komisjonist uuesti tagasi tuleb, et siis esimene lugemine paratamata peaks edasi kestma. Sellepärast arwan mina, et läbirääkimisi ei tuleks mitte lõpetada, waid katkestada ja siis seadus komisjoni anda. Mina teen wastawa ettepaneku.

Juhataja L. Raudkepp: Korra kohta on sõna rkl. Mürk'il.

J. Mürk (mo.): Mina leian aga, austatud Riigikogu liikmed, et see ettepanek, praegu läbirääkimisi katkestada wõi lõpetada, on natukene, nii ütleme, wägivali tarwitamine selle seaduse üle läbirääkimiste puhul... (W a h e l h ü ü d e d : O h o o, o h o o!) ...neile, kes soowiwad sõna wõtta ja oma mõtteid awaldada tahawad. Teiseks, mis härra Martna siin ette tõi, uuesti seda seadust teise komisjoni anda, sellest ei saa mina aru. Kas härra Martna kardab seda komisjoni, kus see seadus juba oli, kas mõtleb härra Martna seda, et seal mõni uus seadus wälja tehakse, kui siin direktiivid

ette seatakse, mida see üüriseaduse komisjon peab arutama, see on ju wäga hea, et see komisjon arutab neid direktiive, mis siin ette seatakse. Kui aga nüüd siin ettepanek tehakse, et seda seadust tuleks teise komisjoni anda, ja ei teata weel, missugusesse, siis on täiesti arusaadaw, mis niisuguse ettepanekuga tahetakse kätte saada. Minu ettepanek oleks see, kui tahetakse seda seadust komisjoni anda, et siis tingimata üüriseaduse komisjoni. See komisjon on endiste andmetega tutaw ja tema wõib seal enam-wähem sihile jõuda, kui see komisjon, kellel andmeid ei ole. Sellepärast, kui komisjoni anda tahetakse, siis tuleb seda anda üüriseaduse komisjoni. Mina olen ka selle wastu, et läbirääkimisi katkestada, need läbirääkimised peaksid sõnasoowijate nimekirja lõpuni kestma.

Juhataja L. Raudkepp: Rkl. Jaanis on oma ettepaneku tagasi wõtnud ja ühineb rkl. Piiskar'i ettepanekuga. Peale selle on rkl. Martna poolt ettepanek üüriseaduse komisjonile ülesandeks teha: „üüriseadust selle puuduste suunas läbi kaaluda ja parandada, näiteks allüürnikkude wahekorra selgitamise suunas, korteriwahetalitust sunduslikuks teha, üüri wastuwõtmine aga kindlaks määrata, et üürnikud majaomanikka asjata otsida ei tarwitse jne.“ (J. Sepp, mo.: Mina tegin ettepaneku esimesel lugemisel wastu wõtta.) Kõnelejate nimekirjas on weel kaks sõnasoowijat ja rkl. Sepp'a ettepanekut ei wõi mina enne hääletamisele panna, kui läbirääkimised on lõpetatud.

J. Mürk (mo.): Mina näen, et sellest ettepanekust paistab wälja, et komisjoni anda tahetakse muidugi wäga pikaks ajaks ja sellega kawatsetakse seda seaduseelnõu maha matta. Kui nüüd tähtaega ei ole määratud, siis teen mina ettepaneku katkestada üüriseaduse muutmise ja kaotamise seaduse arutamist kaheks nädalaks.

Juhataja L. Raudkepp: Sõna on korra kohta rkl. Wain'il.

J. Wain (sd.) Iseenesest on arusaadaw, et ei saa lahus hääletada: 1) läbirääkimisi katkestada ja 2) komisjoni anda. Wõib teoreetiliselt nii wälja tulla, et katkestame läbirääkimised ja komisjoni ei anta. On täitsa loomulik, et korraga

hääletamisele tuleb läbirääkimisi katkestada ja komisjoni anda, ja siis pärast alles igasuguste tähtaegade määramine komisjonile.

Juhataja **L. Raudkepp**: Ettepanekuid on tehtud kolm; kõigepealt ettepanek läbirääkimised katkestada ja seadus komisjoni anda; siis on rkl. Mürk'i poolt ettepanek katkestada läbirääkimised kaheks nädalaks ja lõpuks rkl. Martna ettepanek ülesannete kohta üüriseaduse komisjonile. Rkl. Sepp'a ettepanek — seadus I lugemisel vastu võtta — ei saa praegu hääletamisele tulla.

Korra kohta on sõna rkl. Jürman'il.

A. Jürman (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Nüüd on küsimus tekkinud selle kohta, kuidas hääletada. (J. Piiskar, is.: Katkestada!) On ettepanek katkestada läbirääkimisi, millele järgneks seaduseelnõu komisjoni kätte andmine, aga wastand-ettepanek on seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. Ma saan aru, et katkestada kõnelejate nimekiri, tähendab, mitte enam sõna anda, kuid selle peale vaatamata võime seaduse I lugemisel vastu võtta. Ja meie võtame seaduse I lugemisel vastu, vaatamata selle peale, et kõnelejate nimekiri lõpetatakse. Kõnelejate nimekirja lõpetamine tähendab, et meie ei taha kõnelejaid kuulata. Seda on tehtud, kuid sellejuures võiks tulla hääletamisele ettepanek seadust I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **L. Raudkepp**: Ma pean tähendama rkl. Jürman'ile, et see ettepanek — lõpetada läbirääkimised — tehti, aga võeti tagasi. Kas Teie teete uuesti ettepaneku lõpetada läbirääkimised

ja ülesantud kõnelejatele enam sõna mitte anda? (A. Jürman, põl.: Ei, ma ei tee.)

Ma kawatsen järgmises järjekorras ettepanekud hääletamisele panna: 1) ettepanek katkestada läbirääkimised ja seadus komisjoni tagasi anda! 2) rkl. Mürk'i ettepanek läbirääkimisi katkestada kaheks nädalaks ja 3) rkl. Martna ettepanek üüriseaduse komisjonile ülesandeks teha: „üüriseadust selle puuduste suunas läbi kaaluda ja parandada, näiteks allüürnikkude wahekorra selgitamise suunas, korteriwahetalitust sunduslikuks teha, üüri wastuwõtmise aeg kindlaks määrata, et üürnikud majaomanikka asjata otsida ei tarwitse jne.“

Panen hääletamisele ettepaneku katkestada läbirääkimised ja seadus üüriseaduse komisjoni tagasi anda. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu võetud.

Panen hääletamisele rkl. Mürk'i ettepaneku tähtaja kohta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen hääletamisele rkl. Martna ettepaneku. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 24 häält, vastu 14 häält, — seega on ettepanek vastu võetud.

Riigikogu läheb päewakorras edasi. (Hüüded: Lõpetada!) Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.30 min. õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

Abisekretäär **J. Wain**.